

15
2
JOSEPH CONRAD

LORD JIM

ROMAAN

Inglise keelest tõlkinud
A. H. TAMMSAARE

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KIRJASTUS
TARTU 1931

JOSEPH BERG

JOSEPH BERG

JOSEPH BERG

JOSEPH BERG

EB59 - EB76
652 1152

Trükikoda Ed. Bergmann, Tartus.

JOSEPH CONRAD

*Kindlasti minu veendumus
võidab lõpmatult silmapilgul,
kus mõni teine hing
hakkab uskuma sellesse.*

NOVALIS.

Autorilt.

Kui see romaan ilmus esimest korda raamatuna, avaldati arvamust, et mina olevat temaga rappa jooksnud. Mõned arvustajad kinnitasid, et teos, mis algas lühijutustisena, oli läinud autoril käest ära. Üks või kaks neist avastasid sisemisi tõendeid sellele seigale, mis näis pakkuvat neile lõbu. Nemad juhitasid tähelepanu jutustava vormi piiridele. Nemad väitsid, et ühestki inimesest ei või oletada, nagu võiks ta kogu aja rääkida või nagu võiksid teised nii kaua kuulata. Nende arvates polnud see kuigi usutav.

Mõelnud selle üle järele oma kuusteistkümmend aastat, pole ma ses väites mitte väga kindel. Niihästi palavas kui ka parajas maavõds on teada inimesi, kes on istunud pooled ööd „lugusid luisates“. See siin on aga ainult üks lugu, pealegi veel vaheaegadega, mis võimaldavad teatud määral puhkust: ja kuulajate vastupidavuse suhtes peab omaks võtma arvamuse, et lugu oli huvitav. See on hädavajalik eeltingimus. Kui ma poleks uskunud, et ta on huvitav, siis poleks ma kunagi hakanud teda kirjutama. Mis aga puutub lihtsalt füüsilisse võimalusse, siis teame kõik, et mõnede kõnede kestus parlamendis on lähenenud enam kuuetele kui kolmele tunnile, kuna aga käesoleva raamatu selle osa, mis koosneb Marlow jutustusest, võib valjult läbi lugeda, ütleksin, vähem kui kolme tunniga. Pealegi — kuigi olen hoidunud kindlasti kõigest neist tähtsusetu pistasjast — peame oletama, et sel ööl pidi ometi midagi kosutavat leiduma, kas või klaas mingit mineraalvett vestjale karastuseks.

Tõsiasi jaks jääb ometi, et minu esimeseks mõtteks oli lühijutustis, mis käsitaks ainult palverändurite laeva lugu, mitte midagi muud. Ja see oli seadusepärane kava. Ometi, kui olin juba kirjutanud mõned leheküljed, muutusin ma rahuldamatuks ja panin nad ajutiseks kõrvale. Ja ma ei võtnud neid enne sahtlist välja, kuni mr. William Blackwood avaldas soovi, et ma jällegi annaksin midagi tema ajakirja tarvis.

Alles siis ma märkasin, et lugu palverändurite laevast

võiks olla heaks väljumispunktiks vabale, uitlevale jutustisele ja et see on pealegi sündmus, mis võiks ehk anda värvingu kogu „olemasolu tundele“ teatud lihtsas ja tundlikus iseloomus. Aga kõik need sissejuhatavad meeleolud ja mõtteimpulsid olid tol ajal üsna tumedad ja nii paljude möödunud aastate pärast nad ei tundu mulle tänapäev selgemaina.

Need mõned leheküljed, mis ma olin kõrvale pannud, ei olnud aine valikul mõjuta. Kuid see kõik töötati teadlikult ümber. Selleks maha istudes ma teadsin, et mõeldust saab pikk lugu, kuigi ma ei näinud ette, et ta võiks ulatuda läbi ajakirja kolmeteistkümne numbri.

Ajuti on minult küsitud, kas see ehk ei ole minu lemmikraamat. Mina olen suur eelistuste vaenlane avalikus kui ka eraelus ja isegi õrnades sugulussidemeis autori ja tema teoste vahel. Põhimõtteliselt ei taha ma mingeid favoriite, ometi ei lähe ma sinnamaale, et tunneksin end kurvastatuna või puudutatuna, kui mõned eelistavad „Lord Jimi“. Ma ei tahaks isegi öelda, et ma „ei suuda mõista“ . . . Ei! Kuid ükskord oli mul juhus pead murda ja üllatuda.

Keegi minu sõber, kes tuli tagasi Itaaliast, oli seal rääkinud daamiga, kellele minu raamat pole meeldinud. Ma kahetsesin seda muidugi, kuid mind üllatas mittemeeldimise põhjus. „Te teate ju,“ ütelnud daam, „see kõik on nii haiglane.“

See väljendis andis mulle tunniks murelikku mõtlemist. Lõpuks jõudsin otsusele, et — kui arvestada küllaldaselt teose ainet ennast, mis on naiste loomulikule tundeelule kaunis võõras — et see daam ei võinud olla itaallanna. Kahtlen, kas ta oli üldse eurooplanna. Igatahes poleks ükski ladina temperament leidnud midagi haiglast kaotatud au teravas teadvuses. Selline teadvus võib olla kas õige või vale ja teda võib kui kunstlikku hukka mõista; ning võimalik, et minu Jim pole laia üldsuse tüüp. Kuid ma võin julgesti kinnitada oma lugejaile, et ta pole mitte külmalt pahupidipõdrava mõistuse tulemus. Samuti pole ta ka põhjamaa udude kaju. Ühel päikeseküllasel hommikul kuskil idamaise sadama igapäevses ümbruses nägin teda mööduvat — liigutavana, tähendusrikkana, ahmasena, sootuks vaiksena. Nagu see pidigi olema. Minu ülesandeks oli — katsuda kogu oma võimaliku sümpaatiaga leida kohased sõnad tema tähenduse väljendamiseks. Tema oli „üks meist“.

J. C.

Tõlkijalt.

Joseph Conrad on haruldasemaid nähte maailmakirjanduses: olles poolakas temast sai inglise kirjanik, nagu Chamisso, kes prantslasena oli saksa kirjanik. Loomulikult oleks Conradil olnud kirjutada prantsuse keeles, sest seda valdas ta juba lapsepõlvest saadik, kuna ta inglise keelt, milles ta pidi pärast saama meistriks, hakkas õppima alles kahekümneaastase noormehena. Tema enda tõendust mööda pole ta kunagi avanud inglise keele grammatikat; selle asemel kuulanud ta kalamehi ja meremehi — üldse elavat kõnet. Paari aasta pärast oli ta niikaugel, et võis sooritada ohvitseri eksami kaubalaevanduse alal. Ilukirjanduse põllule asus ta umbes kümme aastat pärast seda, kui oli astunud teenistusse inglise laevale ja hakanud õppima inglise keelt.

Tema tõeline nimi oli Teodor Jozef Konrad Korzeniowski. Ta sündis Ukrainas (Lõuna-Poolas) mõisniku pojana 6. detsembril 1857. Isagi teotse tal kirjandusega, tõlkides Shakespeare'i ja Hugo'd poola keelde Vologdas, kuhu oli saadetud asumisele, sest teda süüdistati Poola mässust osavõtmises 1863. a. Naisel lubati sellekohase palve tõttu ühes viieaastase poja Konradiga kaasa minna. Kahe aasta pärast suri poisil ema ja viis aastat hiljem oli isagi tervis niikaugel, et ei peetud enam tarvilikuks teda Vologdas hoida. Talle anti luba välismaale minna ja nõnda asusid Korzeniowskid Krakausse, kus isa varsti suri (a. 1870). Joseph Conrad kasvas onu hoolitsusel, kes laskis teda ülikooli tarvis ette valmistada, kuid poiss tahtis maksu mis maksab merele, arvestamata onu või õpetajate vastupidiseid manitsusi. Nõnda sõidabki ta lõpuks 1874. a. Marseille'sse ja astub prantsuse laevale teenistusse, sõites Vahe-

merel ja Lõuna-Ameerika randadel. 1878. a. lahkub ta prantsuse laevalt, et asuda alaliseks inglise lipu alla, millele ta mõne aasta pärast vannub truudust täieõigusliku kodanikuna. Paarkümmend aastat sõidab ta — esiti madrusena, siis ohvitserina, lõpuks kaptenina — mööda maailmameresid ümber, eriti Kaug-Ida vetes, ja selle aja jooksul korjab ta selle rikkaliku materjali, millest ta pärast, tervise halvenedes ja teenistusest lahkunud 1894. a., Kentis asudes vormib oma teosed. Temal on haruldane mälu nähtut ja kuuldu meeles pidada kas või aastakümned. Selle tõttu võibki ta oma teosed teha nii elavaks, eluliseks ja kaasakiskuvaks, sest nagu nõlalaternaga ta valgustab kord ühte, kord teist pisiasja, mis viskab omakorda helgi kogu ümbrusele, tehes ta eredaks ja andes talle nagu sümboolse tähendusrikkuse. Heast mälust oleneb teatud määral ka see, et Conrad meeleldi ja sagedasti võtab oma romaanidele ja novellidele aluseks tõestisündinud loo, nagu näiteks käesolevaski raamatus, ja elustab nad kuski nähtud kujudega. Aga muidugi, sündinud lood ja elavad isikud on talle ainult lähtekohaks. Kõige rabavamalt tõendab seda üks tema paremaid teoseid *Nostromo*, kus lihtsast, labasest tõsiasjast on kasvanud terve maa, riik ühes looduse, inimeste ja asutistega, kõik ümbritsetud eredate värvidega, usutavalt elulise õhustikuga.

Conradi esikteoseks oli *Almayer's Folly* (1895), mida ta kirjutab vaheaegade neli, viis aastat. Ka hiljem ei muutunud tema sulg kunagi nobedaks. Selle poolest sarnanes ta Flaubert'iga, keda ta hindas üle kõige ja keda ei lakanud kunagi lugemast ikka ja jälle uuesti. Vene kirjanikest armastas ta eriti Turgenjev'it. Need kaks — prantslane ja venelane — ongi ehk kõige rohkem mõjutanud Conradi väljendusvormilt. Esimesest teosest peale leidis Conrad kohe arvustuse poolt sooja, otse vaimustava vastuvõtte, kuid lai lugejasringkond jäi talle kauaks, kauaks üsna ükskõikseks. Veel siis, kui tal oli juba ilmunud tervelt tosin raamatuid, ta kirjutab meilegi tuttava Galsworthy („Valge ahvi“ autori) abikaasale: . . . „sain kõigilt oma kirjastajailt aasta-aruanded ja neist selgub, et kõik minu surematud teosed (arvult 13) on läinud aasta jooksul mulle sisse toonud pisut alla viie naela,“ mis meie rahas tähendaks — alla saja krooni. Igatahes väga ja väga ebakadestatav summa meiegi oludes. Selline majanduslik seis-

kord ajas ta mõttele, uuesti merele minna, kuid väike paiuk päästis ta sellest vajadusest. Alles hiljem, kui Conradi arvustajate silmis iseloomulikum loomingujärk juba selja taga, kui ta nii-öelda loovast luuletajast-kunstnikust muutus tootvaks kirjanikuks, jooksis ka lai lugejaskond tema ümber kokku, tuues teatud töö eest väärrika tasu. Samuti on käinud käsi ka paljudel teistel. Kui kellegi on midagi uut öelda või kui ta teeb seda uuel kujul, siis peab hulk kaua harjuma, enne kui suudab üksikuile järele astuda.

Conradi loomingut on hakatud jagama kahte või kolme järku. Kui kinni pidada kolmest järgust, siis kuuluksid esimesse need teosed (*An Outcast of the Islands* — 1896, *The Nigger of the „Narcissus“* — 1897, *Tales of Unrest* — 1898 ja *Lord Jim* — 1900), kus ta veel teatud määral heitleb keeleliste raskustega. Slaavilase purskuv temperament näib tahtvat purustada võõra keele pitsitavad ahelad. Lause on raske, kuhjatud kõrvalõeldistega, sagedasti peaaegu segane, kuid sealjuures sügavasse sööviv, ilme- ja varjundirikas. Maailm on siin alles värviküllane, inimestes möllavad pöörased kired, mis tõukavad neid muinasjuttu, fantastikasse, romantikasse, olgu maal või merel. Nende jutustiste asukoht on enamasti ikka kaugel idas palava päikese all, jumaliku vaikuse, pörgulikkude tormide ja neitsiliku looduse keskel. Siin tundub kõiges midagi ürgset, püsimatut-taltsutamatu.

Teise loomingujärku (*The Inheritors* — 1901, *Youth* — 1902, *Typhoon* — 1903, *Nostramo* — 1904) kuuluksid need teosed, milles on säilinud endine ürgne jõud ja võlu looduses kui ka inimestes, aga loov vaim on juba sobinud väljendusvahendiga — keelega ja tõuseb vabalt, kergelt ja laulvalt kõrgesse lüürikasse.

Kolmas järk algab raamatuga (*The Secret Agent* — 1907), mis näitab Conradi loomingus sootuks uut palet. Kadunud on sajakordselt ilmekas meri ja neitsilik loodus, asemele on astunud suurlinna umbsed tänavad ja siluettidena vilksatavad inimkujud. Kuid ka siin avab kirjanik lõpuks midagi ürgjõulist ja taltsutamatu. Võtkem või see silmapilk, kus naine tapab noaga oma mehe — salaagendi. See on üks neid stseene, mis ajab Conradi otsima Dostojevski' mõjutusi, ehk ta küll ise ei võinud teda kui kirjanikku kannatada, kui uskuda Galsworthy tõendust.

Olgu Dostojevski mõjutusega kuis on, aga ähest tundmu-

sest ei saa neid kahte kirjanikku võrreldes lahti: Dostojevski armastab, imetleb ja usub inimest, Conrad ironiseerib tema üle ja kahtleb temas. See paistab silma juba tema esimesel loomingujärgul, eriti aga kolmandal (*Under Western Eyes* — 1911, *'Twixt Land and Sea* — 1913, *Chance* — 1914). *Chance* on kui mitte igapidi Conradi tippsaavutis, siis ometi parimaid kogu tema toodangus. Ja ometi lehvib temas igalpool iroonia ja kahtlus. Juba tema pealkiri: *chance* — juhus! Ja sellest juhusest on mitmel ja mitmel korral juttu, näiteks: „Ja kui te mult küsite, kuidas, milleks, mil põhjusel, siis vastan teile: Noh, juhuslikult! Lihtsalt juhuslikult, nagu asjad üldse sünnivad, olgu nad õnnelikud või õnnetud, hirmsad või armsad, tähtsad või tähtsusetud, või olgu nad koguni sellised, mis ei kuulu kuhugi kilda ja mis on oma iseloomult nii täiuslikult ükskõiksed, et ajaksid küsima, mil eks nad üldse sünnivad, kui te ei teaks, et nemad kannavad oma üsas tulevate arvestamatute juhuste seemet.“ Teises paigas: „Eluteadus seisab selles, et tabada iga parajat juhus. Usute seda?“ „Evangeeliline tõde,“ vastab teine süütult. Ja raamatu lõpus seisavad sõnad: „Pagan võtku, hoolimata kogu minu usust juhusesse pole ma ometi päris pagan.“ Seesama pime juhus etendab peaosa ka *Lord Jim*'is ja *Nostromo*'s, mida loetakse *Chance*'i kõrval Conradi tippsaavutiste hulka. Jim määrib juhuslikult oma au ja otsib kogu oma eluaja uut juhusit, et teda puhtaks pesta. *Nostromo* hukatus saab alguse sellest, et tema õnnetu kaaslane võtab peidetud hõbedast mõned kangid oma uputamiseks, ja kuna nende kadu võidaks tema, *Nostromo* arvele panna, siis jätab ta parem kogu hõbeda endale ja langeb selle tõttu pimedale juhuse ohvrina. Aga ka *Narcissus*'e neeger igatseb oma õnnelikku juhusit, mille osaliseks nii mõnedki Conradi kangelased elus saavad. Kuna õnnelikul või õnnetul juhusel on Conradi teostes nii suur tähendus, siis on loomulik, et tema peab otsima erakordseid juhte (*exceptional case*). Neid leidubki hulgana tema raamatuid lugedes. Selle poolest ta tuletaks nagu meelde Leonid Andrejev'it, kelle kohta Leo Tolstoi kord öelnud: „Tema hirmutab, aga ma ei kardä.“ Tolstoil oli nimelt päte leida hirmuäratavus ja koledus kõige igapäevsemas — selles, mis meie kõigi silme ees. Conrad näib taotlevat otse vastupidist. Sellest siis ehk osagi se-

letust, miks ta ei võinud Tolstoid kannatada. Aga kui juhusel on inimese elus nii suur tähendus, mis maksab siis teadmine, mõistus, vooresed? Mitte palju. Sellepärast lasebki Conrad ühte oma kangelast öelda: „Minu arvates on kõik inimesed pisut hullumeelised.“ „Erandidult?“ küsib teine. „Muidugi,“ vastab esimene, kes lausub kuski teisel: „Midagi ei pea siin ilmas nii väga tähtsaks pidama, ei head ega kurja.“

Aga ometi on Conradil midagi, mida kõik tema kangelased, peavad ülitähtsaks, nimelt truudus, ustavus iseendale, oma plüütele enda peale võetud kohustustele. See paratamatu tundmus ja veendumus ongi, mis laseb tõusta lugematu hulga selgeid, raudsoid kaljuseid kujusid, olgu maal või merel, eriti viimasel, sest siin tuleb inimesel sagedamini silm silma vastas seista õnnega, juhusega, loodusejõudude tujukusega.

Chance oli see teos, mis sulatas ükskõiksuse jää laia lugejaskonna südames. Siit peale (*Within the Tides, Victory* — 1915, *A Personal Record* — 1916, *The Arrow of Gold*, — 1919, *The Rescue* — 1920, *The Rover* — 1923, *Notes of Life and Letters* — 1924; peale surma: pooleli jäänud *Suspense* — 1925 ja *Last Essays* — 1926) algas hii-õelda rahva soojenemine ja arvustajate jahenemine. Aga sellest polnud nii väga lugu, sest Conrad oli neile küllalt andnud, mille üle nad võisid ikka ja jälle vaimustusse sattuda. Mis aga puutub nahunne, et lai lugejaskond nii kaua eemal püsis, siis aitas selleks vististi teatud määral kaasa Conradi omapärane jutustuse tehnika, mida õpime küllaldaselt tundma käesolevas raamatus. See iseärasus leidis tarvitamist juba enne Conraditki, kuid tema arendas ta täiuseni. Jutustusega ei alata loo eesotsast, vaid kustki keskelt või lõpust ning lugejat pannakse ühes kirjanikuga kogu möödunud sündmustikku tagurpidi lahti rullima. Seda viimast toimetab keegi kirjaniku usaldusmees (käesolevas raamatus — aga ka nii mõneski teises — Marlow). Asi muutub veel keerukamaks selle tõttu, et jutustaja ei räägi mitte ainult seda, mis ta ise näinud ja kuulnud; tema ei avalda sündmuse või isiku kohta ainult oma isiklikke muljeid, arvamusi, arusaamisi ja veendumusi, vaid ka paljude teiste isikute omi, mille tagajärjel on tundmus, nagu valgustataks asja mitmest valguseallikast vaheldumisi, lastes teda paista kord heledana, kord

tumedana, kord ükskõik misvärvilisena. Mida sagedamini ja kiiremini toimub see värvide vaheldus, seda rohkem paneb ta lugeja silmad virvendama ja katkestab jutustuselõnga, raiub ta tükideks, mida sagedasti raske kokku sõlmida.

Seda jutustuse tehnilist külge pidagu lugeja silmas, kui ta asub käesoleva raamatu kallale, ja ärgu lasku end juhuslikest raskusist peletada, sest lõpuks tasutakse kõik raskused rikkalikult. Vaevalt leidub kogu Conradi loomingus ühtki teist teost, kus üksik seik noormehe elus muutub nii traagiliselt saatuslikuks kui käesolevas raamatus. Pisitilluke juhus hakkab veerema ja muutub peagi mingisuguseks pööraseks laviiniks, mis lõpeb nagu särava, värviküllase, igatsetud maailma hävinguga. Jäävad järele ainult noore naise tardunud silmad. Selles oleks nagu midagi moiralist, ainult et see halastamatu moira ei asu väljaspool inimest, vaid temas endas. Ja see ongi see kõige hirksam ning paratamatum.

Mõnele kujule (Cornelius, Brown) on heidetud ehk liig palju romantilist varju, mispärast valgusel pole enam paika, kuhu langeta. Nende kahe tumeda kuju kaudu sünnib kõik, mis sündima peab. Kõlvatu ja alatu võidutsevad heade ja tublide üle. Kui see ehk mõne õiglusetunnet riivab, siis peab meeles pidama, et tegelikus elus sünnivad sellised asjad veel sagedamini kui raamatuis. Pealegi selgitab see kirjaniku vaadet loomingu ülesannete kohta, mille suhtes ta kuskil ütleb: „Arvan, et loomingu eesmärk ei või üldse olla eetilise. Usun kindlasti, et tema ese on puhas näidendiline — näidend hirmust, armastusest, jumaldamisest või vihkamisest, kui tahate, aga ei kunagi meeleteidest. Need kujutlused, olgu nad meeldivad või kibedad, on iseenesest juba moraalsed tulemused.“

Ja ometi loob selle raamatu lõpp peaaegu meeleteidete õhustiku ning seda õhustikku immitseks nagu kogu Conradi toodangus, kõige jõu- ja värvikülluse peale vaatamata. Põhjuseks on eespoolnimetatud *chance* — juhus ja sellega käsikäes käiv *exceptional case* — erakordne juht. Inimene muutub mingisuguste taltsutamata ja arvestamatute tujukate jõudude mängukanniks. Pealegi asub osa neid jõude inimeses endas ja nõnda ei pääse nende eest kuhugi. Inimene võitleb, peab võitlema ja selles võit-

luses omandab ta Conradi teostes otse eepilise suuruse. Suureks ja elavaks saavad ühes temaga selles võitluses ta käteõõdki, näiteks laevad. Seda eepilist suurust leidub käesolevaski raamatus — tema esimesel poolel, kus on jutt palverändurite laevast.

Käesolevat raamatut on hakatud pidama Conradi lemmikteoseks. Nagu lugeja näeb autori eessõnast, püüab see sellelt arvamusest võtta aluse. Kuigi nõnda, ometi leidub Conradil vaevalt mõni teine teos, milles tunduks sel määral isiklikku palava vere tuikamist, kui just siin. Seda tõendab omal viisil seegi, mis autor ise kirjutab (Galsworthy'le) romaani lõpetamise kohta, nimelt: „*Lord Jim*'i lõpetamine venis mitmesuguste takistuste tõttu tervelt kakskümmend neli tundi. Saatsin naise ja lapse Londoni ja istusin kell üheksa hommikul meeleheitliku otsusega lauda, et valmis saada. Aeg-ajalt tegin ringi ümber maja, ühest uksest välja, teisest sisse. Kümme minutit einetamiseks — suur vaikus... Kuu tõusis üle kuurikatuse, vaatas läbi akna sisse ja kadus silmist. Algas hämarik, ilm läks valgeks. Ma kustutasin lambi ja kirjutasin edasi hommikutuules, mis puhus käsikirjalehed mööda tervet tuba laiali. Päike tõusis kõrgele. Kirjutasin viimse sõna. Läksin kell kuus söögituppa ja jagasin külma kana Escamilloga (koeraga).“

Just selle Escamillo ulgumist kostaks nagu selle raamatu lõpus, kuigi tema aset täidavad Tamb Itam ja Kalliskivi, kes taipavad oma isandast mitte rohkem kui mõni neljajalgne..

Joseph Conrad suri Bishopbourne'is Canterbury lähedal 3. aug. 1924. Noores eas ta oli nii väga igatsenud merele, aga hiljem hoidus ta temast meelega eemale, sest meri erutas teda liiga. Laev seob meremehe tegelikult kitsale pinnale — kajuti külge. Et pääseda meremehe kajutitundest, pidas Conrad endal maal kuus asukohta ja linnas veel kaks korterit, et oleks võimalik vabalt ja mugavalt paigast paika asuda. Ise ütles ta selle kohta: „Majad on oma olemuselt mässulised ja inimesele vaenlikud.“ Loodetavasti puuduvad Inglise maamullal need häirivad omadused. Siiski kes-teab, sest enne surma igatsenud Conrad oma sünnimaale — Poolasse.

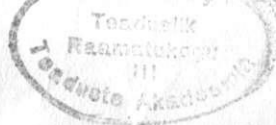
A. H. T.

ESIMENE PEATÜKK.

TEMA oli tolli või ka kaks alla kuue jala pikk, võimsa kehaehitusega ja astus otseteed vastu, ölad piisut ripakil, pea ettepoole, silmis altkulmu ainitine ja pärani pilk, mis tõi meelde kallaletormava härja. Tema hääl oli madal ja vali ning tema kombed väljendasid teatud kangekaelset endatoonitust, milles polnud midagi pealetikkuvat. See tundus hädavajalikuna ja oli nähtavasti sihitud samal määral iseenda kui ka iga teise vastu. Ta oli täppeta puhas, kaetud lumivalgega kingast kuni kübarani, ja paljudes idamaa sadamais, kus ta vesisellina teenis endale ülalpidamist laevavarustajate juures, nähti teda väga meeleldi.

*

Vesisellil pole eluilmas vaja sooritada mingit eksamit, kuid temal peab olema hakkamist abstraktses mõttes ja ta peab suutma seda tõestada tegelikult. Tema ülesanne seisab selles, et võita teised vesisellid, kihutades purjedel, aurul või aerudel igale laevale vastu, mis mõtleb ankrut heita, tervitada lõbusalt kaptenit ja pista talle nii või teisiti oma kaart — laevavarustaja ärikaart — pihku ning tüürida ta tema esimesel maandumisel kindlasti, kuid ilma silmatorkavuseta avara, koopataolise äri juurde, mis on täidetud laeval söömiseks ja joomiseks määratud asjadega ja kust võib saada kõike, et teha laev sõiduvalmis ning ilusaks, alates ketihaakidega ankruahelale ja lõpetades laeva-

pära ehte lõigeteks määratud kuldlehtede kaustikuga ning kus laevajuht ise võetakse vastu kui vend laevavarustaja poolt, kuigi see näeb teda täna esimest korda. Seal leidub jahe elutuba, tugitoolid, pudelid, sigarid, kirjutustarbed, sadamamäärused ja võõruslahke soojus, mis sulatab meremehe südames kolmekuise reisi soola. Nõnda alustatud tutvuse peab vesisel alal hoidma oma igapäevaste külaskäikudega kogu selle aja, mil laev viibib sadamas. Kaptenile on ta ustav nagu sõber ja tähelepanelik kui poeg, omades Hiiobi kannatlikkuse, naise omakasutu andumuse ja joogisõbra lõbususe. Hiljem esitatakse arve. See on kena ja inimlik elukutse. Sellepärast on häid vesiselle vähe. Kui mõnel vesiselil, kes omab hakkamist abstraktses mõttes, on veel see eelis, et ta on saanud meremehe kasvatusel, siis on ta oma peremehele kullaväärt ja teda arvestatakse väga. Jim teenis alati head palka ja teda arvestati sel määral, et nõnda oleks võidud lunastada kas-või pahareti truuduse. Ometi võis ta äkki oma koha hoolimatu tänamatusega sinnapaika jätta ja ära minna. Esitatud põhjused ei tundunud tema pere-meestele kuidagi mõõduandvaina. Niipea kui ta oli neile selja pööranud, nad ütlesid: „Pagana loll!“ See oli nende arvamus tema haruldase tundlikkuse kohta.

Valgetele rannakaubanduses ja laevakaptenitele oli ta ainult Jim — muud midagi. Muidugi oli tal veel teine nimi, aga ta valvas hirmuga, et seda ei nimetataks. Tema inkognito, mis oli auklik nagu sõel, polnud määratud varjama isikut, vaid teatud tõsiasja. Kui tõsiasia tungis läbi inkognito, lahkus ta silmapilk rannalinnast, kus ta sel hetkel juhtus olema, ja läks kuhugi teise paika — harilikult kaugemale idasse. Ta hoidus rannalinnadesse, sest ta oli ju maapaos viibiv meremees ja omas hakkamist abstraktses mõttes, mis ei kõlvanud millekski muuks, kui aga vesiselli elukutseks. Ta taganes heas korras tõusva päikese poole ja tõsiasia

järgnes talle juhuslikult, kuid paratamatult. Nõnda siis tunti teda aastate jooksul järgemööda Bombays, Kalkuttas, Rangunis, Penangis, Bataavias — ja kõigis neis peatuspaikades ta oli lihtsalt vesisel Jim. Hiljem, kui tema terav väljakannatamatuse tajus peletas ta alati rannalinnadest ja valgete inimeste seltsist neitsilikku ürgmetsa, malailased džunglikülas, mille ta oli valinud oma kahetsusväärse kalduvuse varjamiseks, lisasid tema ainusilbilisele inkognitole juurde veel teise sõna. Nemad hüüdsid teda tuani Jim, mis sama hea kui lord¹⁾ Jim.

Sünnilt oli ta pärit kirikumõisast. Paljudki heade kaulaevade juhid tulevad neist vagaduse ja rahu sadamaist. Jimi isa omas kindlaid tunnetisi tunnetamatust, mis aitasid õiglaseks teha onnielanikke, ilma et rikuksid nende meeleolu, kel eksimatu Ettenägemus võimaldanud elada härrastemajades. Väike kirik mäekingul on sammaldunult hall nagu kalju, vilkudes läbi narmendava roheline lehestiku. Ta on seal seisnud juba sajandeid, kuid puud tema ümber mäletavad ehk veel nurgakivi panekut. Alamal heikis kirikumõisa punane esikülg sooja varjundiga keset muruplatse, lillepeenraid, pedakaid, millest tagapool viljapuuaed, pahemal kivitatud karjaaed ja pikuti telliskivimüürile toetuv libamisi klaaskatusega taimehoone. Koht oli perekonnale kuulunud põlvedekaupa; ent Jim oli üks viiest pojast ja kui vabal ajal kerge ajaviitekirjanduse lugemisega tema meremehe elukutse oli tulnud ilmsiks, saadeti ta kohe „merekaubanduse ohvitseride õppelaevale“.

Seal õppis ta pisut trigonomeetriat ja ronimist peamasti ülemisele raale. Teda armastati üldiselt. Laevasõiduteaduses oli ta kolmas ja esimeses kutteris esiaerutajaks. Kuna ta oli kehaliselt hästi arenenud ja pea ei kartnud ringikäimist, siis oli ta taklasis ronimisel väga tubli. Tema paik oli esimarsil ja sealt ta vah-

1) Isand.

tis sagedasti põlgusega alla rahulikule katusterodule, mille lõikasid pooleks pruunid jõe vood, nagu oleks ta inimene, kes on määratud hiilgama keset hädaohte, kuna ümbritseva tasandiku serval laialipillatult tõusid ähmase taeva poole püstloodis tehaste korstnad saledaina nagu pliiaitsid, sülitades vulkaanidena suitsu. Ta võis näha suurte laevade mereleminekut, jämedapalgiliste praamide alatist liikumist ja väikeste lootsikute libisemist kaugel sügaval jalge all ühes virvendava särava eemal merel ja lootusega vahelduvaks eluks seiklus-maailmas.

Alumisel laevalael kahesaja hääle suminas sattus ta unistama ja maitstes juba ette oma kujutluses ajaviite-kirjanduse meremehe-elu. Ta nägi end inimesi päästmas vajuvalt laevult, marutormis maste maha raiumas, nõõriga läbi lainete ujumas või üksiku merehädalisena paljajalu poolalasti paljastel kaljudel kõndimas, et leida karpelajaid nälja peletuseks. Ta kohtas metslasi troopilistel randadel, rahustas mässajaid ulgumerel ja julgustas ookeanil väikeses paadis meeltheitnud inimeste südameid — alati eeskujuks kohusetruuduses ja kartmatu nagu mõni raamatukangelane.

„Midagi lahti! Tule alla!“

Ta kargas jalule. Poisid voolasid mööda redelit üles. Ültalt kostis suur jooksmine ja karjumine ning kui Jim jõudis läbi luugi, jäi ta paigale — nagu oleks puuga pähe saanud.

Oli talvise päeva videvik. Torm oli tugevnenud lõunast saadik, lõpetades liikumise jõel, ja praegu puhus ta maruna tujukais iilides, mis mürisesid nagu kahurite kogupaugud üle ookeani. Viltune vihm tuli sorudena, mis rabasid piitsana ja hääbusid, ja vahetevahel nägi Jim vilkeks ähvardavalt möllavaid vooge, väikesi sõiduriistu, mis karglesid ja hüplesid piki kallast, liikumatuid ehitisi voogavas udus, suuri ankrus seisvaid praame, mida pilluti raskelt siia-sinna, päratuid sadamasildu, mis tuiskava veega lämmatatuna tõusid ja vajusid. Järgmine marusööst näis kõik ära pühkivat. Õhk

oli täis veetolmu. Tormis tundus nagu tigidat eesmärgi, metsikut tõsidust tuulevingumises ja maa ning taeva jõhkras müras, mis oli nagu tema vastu sihitud ja ajas ta hirmul hinge kinni pidama. Ta seisis paigal. Talle näis, nagu oleks ta pandud virru lööma.

Teda tõugati. „Kutterisse!“ Poisid tormasid temast mööda. Mingi rannalaev, mis tuli sisse varju otsima, oli ankrus seisvale kuunarile otsa sõitnud ja keegi laevaõpetajaist oli õnnetust näinud. Poistekari ronis reelingile, seisis kobaras teevetite ümber. „Kokkupõrge. Just meie ees. Mr. Symons nägi.“ Tõuge pani ta komistuma vastu päramasti ja ta haaras kõiest kinni. Vana õppelaev, mis aheldatud sadamaankrusse, värises üleni, pöörates nina kergesti vastu tuult, ja ümises oma kehva taklõõsiga madalal bassihäälel hingeldavalt laulda möödunud noorusest merel. „Paat alla!“ Ta nägi meestega täidetud paadi ruttu kaduvat reelingi taha ja tormas talle järele. Ta kuulis laksatust veel. „Las minna; kõied lahti!“ Ta kummardus üle reelingi. Piki jõge keesid vahused joad. Tihenevas pimeduses võis näha kutterit voogude ja tuule nõiaavõimus, mis silmapilguks hoidis ta laeva ees visklevana paigal. Temast tõusev lõikav hääle ulatus vaevalt Jimi kõrvu: „Korrage, te noored jõnglased, kui tahate kedagi päästa! Korrage!“ Ja äkki tõstis paat oma nina kõrgele ning karates tõstetud aerudel üle laine, murdis üürikese nõiaavõimu, mille heitnud temale tuul ja veevood.

Jim tundis endal õlast kõvasti kinni võetavat. „Liig hilja, mu poiss!“ Laevakapten pani oma takistava käe noorukile, kes oli valmis üle parda hüppama, ja see tõstis silmad, kaotuse teadlik piin pilgus. Kapten naeratas kaastundlikult. „Järgmisel korral läheb paremini. See õpetab teid karmas olema.“

Kutter võeti heleda hurraahüüdega vastu. Ta tuli tantsides tagasi, pooleni vett täis, kaks hingetut meest paadi põhjas lokslevas vees. Tuule ja mere müra ning ähvardused tundusid Jimile nüüd üsna põlgusväärsetena

ja aina suurendasid tema kahetsust oma hirmu pärast nende tühiste koleduste puhul. Nüüd ta teadis, mis sellest arvata. Talle näis, nagu ei paneks ta tormi mikski. Tema võis veel suurematelegi hädaohtudele vastu astuda. Ta teeks seda paremini kui ükski teine. Temas polnud enam kartusepõrmugi. Ometi istus ta täna õhtul teistest eraldi mõttes, kuna aga kutteri nimees — keegi neiu näoga ja suurte hallide silmadega poiss — oli alumise laevalae kangelaseks. Uudishimulikud küsitlejad piirasid teda summas. Tema jutustas: „Nägin just ta pea tõusvat ja lõin oma pootshaagi vette. See hakkas ta pükstesse kinni ja ma pidin peaaegu üle parda sulpsatama, nagu ma juba ette arvasin, kuid vana Symons jättis tüüri sinna paika ja kahmas mul jalust kinni — paat pidi peaaegu põhja minema. Vana Symons on va tubli poiss. Sest pole midagi, et vahel meiega tõreleb. Ta sõimas kogu aja, kui ta mu jalga hoidis, kuid see oli tema viis öelda, et ma pootshaagist lahti ei laseks. Vana Symons on hirmus närviline — eks ole? Ei — mitte see väike valgevereline — teine, see suur habemik. Kui me ta sisse tõmbasime, oigas ta: „Oh, mu jalg! oh, mu jalg!“ ja ajas silmad pahupidi pähe. Mõelge ometi, selline mehekolakas ja minestub nagu mõni tüdruk. Poisid, kas langeks mõni teist minestusse pootshaagi takke pärast? — Mina mitte. See läks tema jala sisse näe niipalju.“ Ta näitas pootshaaki, mille ta selleks otstarbeks oli alla toonud, ja saavutas mõjuva mulje. „Mitte, lollus! Mitte tema liha ei pidanud, vaid pükseid. Verd muidugi palju.“

Jim pidas seda haletsemisväärseks edevuseavaldiseks. Torm oli aidanud ilmutada kangelasmeelt, mis sama petlik, nagu tema enda teeseldud jubedused. Ta vihas tust maa ja taeva jöhrkrale möllule, mis tabas teda ootamatult ja takistas ebaausalt tema suuremeelset valmisolekut oma elu kaalule panemiseks. Teisest küljest oli ta peaaegu rõõmus, et polnud kutterisse läinud, sest ta oli saavu-

tanud oma eesmärgi vähema vaevaga. Tema oli oma teadmisi rohkem suurendanud kui need, kes olid töö teostanud. Kui kõik põrkasid tagasi, siis — ta tundis seda kindlasti — tema üksi oleks teadnud, kuid talitada tuule ja mere tühiste ähvardustega. Tema teadis, mis neist arvata. Kainelt vaadatuna need paistsid põlgusväärseina. Ta ei märganud endas erutusejälgegi ja hämmastava sündmuse lõpptulemuseks oli see, et tähelepanematuna ja lärmitsevast poistekarjast eraldatuna tema rõõmutses värskel kindlusega oma seiklusihas ja mitmekülge julguse teadvuses.

TEINE PEATÜKK.

PEALE kaheaastast õppimist läks ta merele ja astudes oma kujutusvõimele nii tuttavasse valdkonda, leidis selle imelikult kehvana seiklusist. Ta tegi palju reise. Ta tundis olemise maagilist monotoonsust taeva ja vee vahel: ta pidi kannatama inimeste arvustust, mere nõudlikkust ja proosalist valjust igapäevases töös, mis annab leiba, kuid mille ainsaks tõiseks tasuks on täielik armastus töö enda vastu. See tasu jäi tal tulemata. Kuid ta ei saanud taganeda, sest pole ju midagi võluvamat, kainestavamata ja orjastavamata kui elu merel. Pealegi, tema väljavaated olid head. Ta oli heade kommetega, ustav, leplik ja oma kohustes läbi ja läbi teadlik; ja juba üsna noorena sai ta suurele laevale esimeseks ohvitseriks, ilma et kunagi oleks ennast merel maksma pannud neil juhtudel, mis tõestavad päevselgelt inimese sisemist väärtust, tema loomuse visadust ja olemuse tublidust; mis avastavad tema vastupidavuse määra ja tema pretensioonide salajase tõe mitte ainult teistele, vaid ka temale endale.

Ainult üks kord kogu selle aja jooksul võis ta jällegi pilgu heita mereviha tõsidusele. See tõde ei ilmutu mitte nii sagedasti kui arvatakse. Tormide ja

seikluste hädahtudel on palju varjundeid ja ainult ajuti ilmub tõsiasjade palgele vägivalla õudne eesmärk — see ebamäärane miski, mis surub inimese pähe ja südamesse aimu, et see juhtumuste keerukus või need loodusemõllud lähenevad temale kurja eesmärgiga, piiramata jõuga, taltsutamata julmusega, ähvardades tema rinnast kiskuda lootuse ja hirmu, väsimusepiina ja puhkusiha — ähvardades purustada, hävitada ja olematuks teha kõik, mis ta näinud, tundnud, armastanud, nautinud või vihanud — kõik, mis kallis ja hädavajalik — päikesepaiste, mälestused, tuleviku — ning ähvardades tema pilgust pühkida kogu välimise armastatud maailma lihtsa ja rabava teoga — eluvõtmisega.

Jim, kelle oli langev puu teinud töövõimetuks juba nädalat alustades — mille kohta tema šoti kapten hiljem armastas tähendada: „Inimene, see on otse ime, kuidas küll seda üle elati!“ — kulutas nii mõnegi päeva uimasena, vigastatuna, lootusetult ja piinlevalt selili lamades nagu kuski kärsitusekuristikku põhjas. Tal oli ükskõik, milline oleks lõpp, ja oma selgeil hetkil liialdas ta oma ükskõiksust. Hädaohule, mis pole nähtav, on omane inimõtte ebamäärane udusus. Hirm muutub varjusarnaseks ja kujutlusvõime, see inimeste vaenlane ja kõigi koleduste sigitaja, langeb, kui teda enam ei õhutata, väsinud erutuse tuimuses kokku. Jim ei näinud midagi muud, kui aga oma segipaisatud kajuti sisemust. Ta lamas kinnise luugi taga keset seda kitsast laastamist ja tundis salajast rõõmugi, et tal polnud vaja ilmuda laevalaele. Kuid ajuti valdas tema keha võitmatu valuhoo, pannes teda vaiba all hingeldama ja visklema ning siis selliste tundmuste agooniale alluva olemise meeletu jõhkru täitis teda lootusetu ihaga maksku mis maksab pääseda. Ilus ilm saabus jällegi ja Jim ei mõelnud enam sellest.

Agaga tema jõuetus kestis edasi ja kui laev jõudis kubugi idamaisesse sadamasse, ta pidi minema haiglasse. Ta paranes pikkamisi ja jäeti siia maha.

Valgete ravilas oli ainult kaks teist haiget: kahurpaadi kassapidaja, kes oli murdnud jala luugist allakukkumisel, ja naabermaakonnast keegi raudtee-ettevõtja, keda oli tabanud mingisugune salapärane troopika-haigus ja kes pidas arsti eesliks ning priiskas neid salajasi arstimeid õgides, mida tema tamiili teener murretses talle salakaubana väsimatu truudusega. Nad jutustasid üksteisele oma elulugusid, mängisid pisut kaarte või lamesklesid haigutades päevad otsa sõnalausumata tugitoolis, püüdamad seljas. Ravila seisis mäekingul ja alati avatud akendest lehviv kerge tuul tõi paljasse tuppa taeva pehmust, maa uima ja idamaiste vete võlvat hingust. Selles olid lõhnad, lõpmatu rahu tõotused ja lakkamatute unistuste pant. Jim vahtis igapäev üle aiapõõsastiku sinnapoole linnamaju, sinnapoole rannal kasvavaid palmilehvikuid, ikka sadama poole, mis on läbisõiduks idasse — sadama poole, mida märkisid pidulikus päikesepaistes helkivad lillepärjas saarekesed, mängukannidena paistvad laevad, mille särav liikuvus sarnanes piduliku etendusega, idamaise taeva igavene selgus pea kohal ja kogu avar silmaring idamaise mere naeratava rahu võimuses.

Niipea kui ta võis juba kepiga käia, laskus ta kohe alla linna, et leida võimalust kojupääsemiseks. Aga praegu ei leidunud midagi selletaolist ja oodates seltsis ta sadamas loomulikult oma ametivendadega. Need olid kahte tõugu. Mõned, keda aga vähe ja harva näha, elasid salapäraselt; need olid ühes mererõõvli loomu ja unistaja silmega alal hoidnud nõrkemata teguvõime. Nemed näisid elavat tsivilisatsiooni eelväena, kavatsuste, lootuste, hädahtude ja ettevõtete hullumeelses segus, tumedais mereurgastes ja surm oli nende fantastilises olemises ainuke sündmus, mille saabumisele võis olla vähegi kindel. Suurem hulk olid inimesed, nagu tema isegi, kes juhu tõttu siia paisatud ja siinseil laevadel ohvitseriks hakanud. Kodune teenistus oma raskete tingimuste, valjude kohustusvaadete ja tormilise

ookeani hädaohutudega ajas neile nüüd hirmu peale. Nemad olid juba kooskõlastatud idamaa taeva ja mere igavese rahuga. Nemad armastasid lühikesi sõite, häid laevalaetoole, suuri pärismaalaste meeskondi ja valge inimese lugupeetud seisukohta. Mõte raskele tööle pani nad värisema ja nad elasid ebakindlat mõnusat elu, alati valmis kohta kaotama, alati valmis uut kohta vastu võtma, teenides hiinlasi, araablasi, segaverelisi, — teenides kasvõi vanakurja ennast, kui aga elu oleks küllalt mõnus. Lakkamatult nad kõnelesid õnnejuhustest: kuis see ja see saanud teenistuse Hiina rannas sõitvale laevale — pehme pesa; kuis kellelgi olevat kuski Jaapanis mõnus koht ja kuis kellelgi teisel vedavat Siiami laevastikus; ning kõiges, mis nad rääkisid — nende tegudes, pilkudes, kogu olemuses — võis avastada pehme täpi, kidevuse laigu, püüde elust ilma hädaohuta läbi logelda.

Jimile paistis see lobisev hulk meremeestena alguses ebarealsemana kui varjude summ. Kuid pikkamisi hakkas ta leidma võlu nende inimeste vaates, nende nähtavas heaolus, mis saavutatud nii vähese hädaohu ja vaevaga. Esialgse põlguse kõrval tekkis aja jooksul pikkamisi teine tundmus ja äkki, loobudes kojusõidu mõttest, võttis ta esimese ohvitseri koha *Patna*'le.

Patna oli kohalik aurik ja igivana nagu põlised mäed, kõhn nagu hurdakoer ja roostest hullemini läbi sõõnud kui mõni surmale mõistetud veenõu. Tema omanikuks oli hiinlane, prahtijaks araablane, juhtijaks mingisugune New-South Walesi sakslasest ülejooksik, kes oma sünnimaad avalikult agarasti needis, kuid kes nähtavasti Bismarcki võidutseva politika mõjul kõiki neid jõhkvalt käitles, keda ta ei kartnud, ning kes kandis „merimõrtsuka“ nägu ühes sinkja nina ja punaste vurrudega. Kui laev oli välimiselt üle värvitud ja siseemiselt valgeks lubjatud, aeti nii umbes kaheksasada palverändurit talle peale, kuna ta ise seisis puise sadamasilla ääres auru all.

Nad voolasid mööda kolme laudsilda laevalaele,

nad voolasid usu ja paradiisi lootuse õhinal, nad voolasid, vahetpidamatult oma paljaste jalgega trampides ning kobistades, sõnalausumata, jutukõminata ja tagasi vaatamata, ja kui takistavad võred olid kõrvaldatud, levisid nad üle kogu laevalae, valgusid pärasse ja ninasse, voolasid haigutavatest luukidest alla ja täitsid sisemised laevaruimid, nagu vesi, mis täidab paagi ja tungib lõhedesse ning pragudesse, nagu vesi, mis tõuseb pikkamisi ääretasa. Kaheksasada meest ja naist oma usu ja lootustega, tundmuste ja mälestustega olid sinna kogunud, tulles põhjast ja lõunast ning idamaa servadest, olles tallanud ürgmetsa radu, laskudes mööda jõgesid alla, sõites paatidega pikuti mööda madalaid rannavesi, ujudes väikestes lootsikuis saarelt saarele, kannatades vaevu, nähes kummalisi nägemusi, elades läbi imelikke hirmusid, seistes jalul ainsa igatsuse tõttu. Nad tulid üksikuist metsahüttidest, rahvarikastest kampsongidest, mereäärseist küladest. Ühe mõtte kutsel nad jätsid maha oma metsad, legendikud, valitsejate kaitse, varanduse, vaesuse, oma nooruse ümbruskonna ja oma isade hauad. Nad olid tulles kaetud tolmu, higi, pori ja närudega — tugevad mehed oma perekondade eesotsas, kõhnad vanad tungides edasi ilma tagasipöördumise lootuseta; noored poisid uudishimulikkude pilkudega kartmatuis silmis, arad väikesed tüdrukud pikkade pulstunud juustega; kartlikud naised sissemähitult, surudes vastu oma rinda rāpase peakatte otstesse seotud magavaid lapsi, neid nõudliku usu ebatadlikke palverändureid.

„Vaadake neid tõpraid,“ ütles saksa kapten oma uuele esiohvitserile.

Keegi araablane, selle vaga matka juht, tuli viimsena. Tema astus pikkamisi ilusana ja tõsisena laevale, kandes valget rüüd ja suurt turbanit. Kari teenreid järgnes temale, taludes tema reisipakke; *Patna* vabastati ja eemaldus sadamasillast.

Ta juhiti kahe saarekese vahele, läks viltamisi põiki

üle purjekate ankruvete, tegi poolringi mingi mäe varjul ja sõitis siis pikuti mööda vahutavate karide äärt. Araablane, seistes pühas, luges valju häälega merematajate palvet. Ta palus Kõige kõrgemalt teekonnale kordaminekut ja inimeste vaevale ning nende südamele salajasele eesmärgile õnnistust; aurik murdis videvikus läbi merekitsuse vaikse vee; kaugel palverändurite laeva taga vilgutab tule torn, mille uskmatud asetanud hädaohulikule madalikule, oma loitvat silma, nagu tahaks ta tema usuretket üle irvitada.

Laev väljus merekitsusest, sõitis risti üle lahe ja jätkas oma teekonda, suundudes Punasesse merre, all pilvitult selge, rõõmsa ja kuumendava taeva, all taeva täis helget päikesepaistet, mis surmas igasuguse mõtte, massendas südant, närtsitas kõik jõu ja energia ajed. Ja selle taeva ähvardava helenduse all jäi meri vaikseks, siniseks ning sügavaks, ilma vähimagi liikumiseta, ilma laineta, ilma virvenduseta — hangunuks, tardunuks, surnuks. *Patna* läks kerge susinaga üle selle sileda ja särava tasandiku, rullis taevasse lahti musta suitsujoa, jättis enese taha veele valge vahulindi, mis kadus kohe jälle viirastusena, mille teinud elutule merepinna viirastuslik aurik.

Igal homvikul tõusis päike oma vaikse valgusvalanguga täpsalt samas paigas laeva tagant, nagu tahaks ta oma ringjooksul palverändurite liikumisega sammu pidada, seisis lõunal otse laeva kohal, kallates oma kiirte keskendatud leegi inimeste vagadele eesmärkidele, libises langedes temast mööda ja vajas õhtu õhtu järele salapäraselt merre, hoidudes alatasa edasirühkivast laevaninast samas kauguses. Viis valget asusid keset laeva, olles eraldatud inimkoormast. Päikesepuri kattis laevalae valge katusena pärast kuni ninani ja vaikne sumin, nukrate hääle tasane kõma oli ainsaks tunnuseks inimhulga viibimisest avara ookeani lõõskaval pinnal. Sellised olid need päevad — vaiksed, kuumad, rõhuvad, kadudes üksteise järele minevikku, nagu

langeksid nad kuristikku, mis on alatasa avatud laeva sõiduvees; ja laev, üksinda suitsujoa all, hoidis mustana ja leitsutavana vankumatult oma teest kinni selles säravas lõpmatuses, nagu kõrvetatuna leegist, mille saatis tema peale alla halastamatu taevas.

Õöd langesid temale nagu õnnistus.

KOLMAS PEATÜKK.

IMELINE vaikus läbis maailma ja tähed ühes oma kiirte säravusega näisid maapinnale kallavat igavestikestva julgeoleku kindlustuse. Noor kõverdatud kuu, paistes madalalt läänest, tundus õhukese laastuna, mis kullakangilt üles visatud, ja Araabia meri, silmale jäise pinnana sile ja külm, küünitas oma täiusliku tasandiku kuni tumeda silmaringi täiusliku sõõrini. Krui keerles takistamatult, nagu kuuluksid tema löögid vääramatu maailma süsteemi, ja mõlemal pool *Patnat* kaks sügavat veevagu, mis eraldusid ümbritsevast virvenduseta särast püsivaina ja mustadena, surusid oma sirgete ja laialikalduvate harjade vahele pisut valget keerlevat, tasakesi kihisevat vahtu, pisut lainetust, pisut virvendust ja pisut voogamist, mis mahajäänult elustas üürikeks pärast laeva möödumist veepinda, siis vaikselt vulisedes mõõnas ja lõpuks rahunes sõõrikujulise vee ja taeva vaikusse, mille keskele jäi alatiseks liikuva laevakere must laik.

Käsklussillal täitus Jim tolle suure veendumusega piiramatust julgeolekust ja rahust, mille võis lugeda looduse vaikselt palgelt, nagu võib lugeda hoolitseva armastuse kindlust ema näo rahulikust õrnusest. Andudes valgete inimeste tarkuse ja julguse hooleks, usaldades nende uskmatuse võimu ja nende tulelaeva raudset kesta, magasid nõudliku usu palverändurid purikatuse all mattidel, vaipadel, paljastel plankudel, kõigil lagedel, kõigis pimedais nurkades, olles mässunud vär-

vilistesse riietesse, määrinud närudesse, pea all väike-
sed kimbud, näod vastu käsivart surutud: mehed, nai-
sed, lapsed; vanad noortega, nõdrad tiirastega, kõik
ühesugused surma venna — une — ees.

Tuuleõhk, mida lehvitas eestpoolt laeva kiirus, läbis
alatiselt pika pimeduse kõrgete reelingite vahel ja vu-
hises üle ridastikku lamavate kehade; vähesed tumedad
keralambid olid siin-seal lühikeselt riputatud katuse põik-
tugede külge ja segastes valgusringides, mis langesid
alla ja värisesid kergelt kaasa laeva nõrgale võdisemi-
sele, paistis ülespoole pööratud lõug, kaks suletud sil-
malaugu, tume käsi hõbesõrmustega, kärisenud rõivasse
mässitud kõhn käsivars, tagasipööratud pea, katteta jalg,
paljas kõri, mis välja venitatud, nagu pakuks ta end
noale. Jõukamad olid valmistanud oma perekondadele
varju raskeist kastidest ja tolmustest mattidest; vaesed
lamasid külge ääres ühes kõigega, mis neil hinge
taga ja mis köidetud närudesse ning pandud pea alla;
üksikud vanad magasid kõnksutõmmatud jalgega oma
palvevaipadel, käed kõrvul, üks küünarnukk ühel, teine
teisel pool nägu; keegi isa, õlad püsti ja põlved lõua
all, uinus nukralt poisi kõrvul, kes lamas selili, juuksed
sassis ja teine käsi käskivalt välja sirutatud; keegi
naine, kes laibana mässitud pealaest kuni jalatallani val-
gesse, hoidis kummalgi käsivarrel alasti last; araablase
varandus, mis paremale poole laevapärasse kuhjatud,
sünnitas murdliku joonestikuga raske mäe, mille tipul
laevalatern ja mille taga ebamääraste kujude suur sega-
dus: maokate messingkannude läige, laevalaetooli jala-
pink, piigiterad, vana mõõga sirge tupp padjahunniku
najal, tinast kohvikannu kael. Patentitud logi laeva-
pärast andis üksiku heliseva löögi igal miilil, mis usu-
retkel läbi sõidetud. Magajate rodu kohal heljus aeg-
ajalt nõrk ja kannatlik ohe — piinavast unest pääse-
mise hingus; ja laeva sügavuses pahvatasid äkki jõhkrad
metallised löögid, kühvli löikav kaapimine, ahjuukse
vali kolin, nagu oleks inimestel, kes talitavad all sala-

päraste asjadega, südamed täis ägedat viha, kuna aga
samal ajal sale ja kõrge aurikukere libises rahulikult
edasi paljaste mastide vähemagi kõikumiseta, lõhkudes
lakkamatult vee sügavat rahu ligipääsematult selge taeva
all.

Jim kõndis edasi-tagasi põiki laeva ja ta sammud
kõlasid tema enda kõrvus selles piiramatus vaikuses val-
jult, nagu kajaksid nad valvavalt tähtedelt vastu: tema sil-
mad, liikudes horisondi piiril, näisid tahtvat ahnelt tungida
tolleni, mis ligipääsematu, kuid ei suutnud samal ajal
seletada läheneva sündmuse varjugi. Ainsa varju mer-
rel tekitas must suits, mis raskelt tossas korstnast mäe-
ratu lipuna ja mille lõpp haihtus alatasa õhku. Kaks
vaikset ja peaaegu liikumatut malailast tüürisid, seistes
üks ühel, teine teisel pool ratast, mille messingist serv
ajuti löi helkima kompassimajakasest langevas ovaalses
valguses. Vahetevahel ilmus mustasõrmine käsi ratta
valgustatud osal, vaheldumisi lastes kodarad vabaks ja
haarates nad siis uuesti; rattaahela lülid ragisesid ras-
kelt trumli rennis. Jim heitis pilgu kompassile, vaatas
ümbritsevale piiramatule silmaringile ja ringutas end
suurimal mõnutundel, nii et venitatud kehaliikmed naksu-
sid; ja nagu oleks see võitmatu rahu andnud talle jul-
gust, ta tundis, et tema ei hooli millestki, sündigu temaga
ta elupäevil ükskõik mis. Aeg-ajalt ta heitis hooletu
pilgu kaardile, mis oli teisel pool tüüriratta varju nelja
paberinaelaga kinnitatud madalale kolmejalgsele lauale.
Paberileht meresügavuste andmetega paistis posti külge
kinnitatud helgilaterna valgusel hiilgava pinnana, mis
sama tasane ja sile nagu särav veepindki. Roobasjoon-
lauad ühes sirkliga seisid tema peal; laeva seisukoht
oli möödunud lõunal märgitud väikese musta ristiga, ja
kindlal kael tõmmatud sirge pliatsijoon kuni Perimini
tähendas laeva kurssi — hingede teed pühapaiga, õnd-
suse töötuse ja igavese elu poole, — kuna aga pliatsi,
puutudes oma terava otsaga Somali randa, lamas üm-
marikuna ja vaiksena, nagu paljas laeva-piirepuu, mis

ujub varjatud sadama vees. „Kui ühetasaseilt ta sõidab,“ mõtles Jim imestades ja tundis nagu tänu taeva ja mere sügava rahu vastu. Niisuguseil korral olid tema mõtted täis vägevaid tegusid: ta armastas neid unistusi ja oma kujutletud saavutusi. Nemad olid tema elu parim osa, selle salajane tõde, varjatud reaalsus. Neis oli määratu mehisus ja ebamäärasuse võlvus, nad möödusid temast sangarlikul sammul: nad kandsid tema hinge endaga kaasa ja joovastasid ta piiramatu eneseusalduse jumaliku nõiajoogiga. Polnud midagi olemas, millele tema poleks sõandanud silma vaadata. Talle meeldis see mõte sel määral, et ta naeratas endamisi, pilk hooletult ettepoole pööratud; ja kui ta juhtus tagasi vaatama, siis nägi ta sõiduvee valendavat juga, mille laevakiil vedas merele sama sirgelt, nagu pliiats oma musta joone kaardile.

Tuhaämbrid kolisesid, liikudes kütteruumi ventilatoreid mööda raginal üles ja alla, ja nende plekkriistade plärin ennustas talle tema valveaja peatset lõppu. Ta ohkas rahuldunult, samuti aga ka kahetsevalt, et peab lahkuma sellest imelisest rahust, mis turgutas tema mõtete seiklevat vabadust. Ta oli ka pisut unine ja tundis mõnusat uima läbi liikmete valguvat, nagu oleks veri kogu tema kehas muutunud soojaks piimaks. Kapten oli tasakesi üles tulnud, püdjama seljas ja ööjaki hõlmad pärani lahti. Näost punane, ainult pooleldi ärkvel, pahem silm pilukil, parem jõllitades arutult ja klaasiselt, nõnda ulatas ta oma suure pea kaardi kohta ja kratsis uniselt oma küljekonte. Tema paljas ihus tundus midagi nilbet. Tema katmata rind läikis pehmelt ja võitult, nagu oleks ta magades oma rasva välja higistanud. Ta tegi mingi elukutselise märkuse karedal, elutul häälel, mis sarnanes puuviili kähiseva kõlaga kuski lauaserval; lott tema kahekordse lõua all rippus, nagu oleks ta mõni lõuapärade külge seotud kott. Jim kargas üles ja tema vastus kõlas täis aupakkumust; kuid see vastik ja lihav kuju, ilmudes talle nagu esimest korda avasta-

val silmapilgul, sööbus alatiseks tema mälestusse igasuguse alatuse ja labasuse kehastusena, mis varitseb maailmas, mida armastame: varitseb meie eneste südames, millele usaldame oma lunastuse; varitseb inimesis, kes ümbritsevad meid; nägemusis, mis täidavad meie silmi; helides, mis täidavad meie kõrvu, ja õhus, mis täidab meie kopsu.

Kuldne kitsas kuusirp, ujudes pikkamisi allapoole, oli kadunud tumedale veepinnale ja taeva taga peituv igavik näis lähenevat maale, kuna tähtede suurenev sära ühes süveneva süngusega poolläbipaistva taevakummi hüilges kattis läbipaistmatu mere lamedat ketast. Laev liikus nii libedalt, et inimese meeled tema edasirühkimist ei tajunud, nagu oleks ta mõni kubinal täis planeet, mis ruttab päikesterodu kannul läbi pimedate eeteruumi, oodates õudses ja vaiksuses üksinduses tuleva loomise hingust.

„Kuum pole kohane sõna selle kohta, mis all,“ ütles kellegi hää.

Jim naeratas ilma ümber vaatamata. Kapten näitas ainult oma liikumatu tagupoole laiust: see oli selle renegaadi harilik nüke — teeselda tähelepanematust sinu olemasolu suhtes, kuni tema eesmärgile tundus kohasena oma õgiv pilk sinu poole pöörata ja sind üle kallata kobrutava sõimuvalinguga, mis tuli nagu pursates reoveetorust. Praegu laskis ta ainult pahast urinat kuulda; teine masinist, kes seisis sillaredeli ülemise otsa juures, mätsides märgade kätega määrinud higilappi, jätkas heidutamata oma hädaldamist. Madrustel olla siin ülal hea ja pagan võtku, kui tema suudaks taibata, milleks neid üldse vaja. Vaesed masinistid peavad laeva kuidagi edasi toimetama ja ka ülejäänud töö võiksid nad väga hästi teha; tont võtku, nemad . . . „Vait,“ urises sakslane laisalt. „Ja muidugi! Vait — ja kui midagi on viltu, siis lendate meile kaela, eks ju?“ jätkas teine. Ta olevat enam kui pooleldi keedetud; kuid igatahes ta nüüd enam ei hooli-

vat oma pattudest, sest jumala eest, kolme viimase päevaga ta olevat sooritanud õppekursuse tolle paiga tarvis, kuhu lähevad pärast surma kõik halvad poisid, ja selle neetud kolinaga seal all ta olevat tehtud pea-aegu kurdiks. See vilets, vana mädanud loguhunnik ragisevat ja paukuvat seal all nagu mõni vana laevalae tõstekraan, ainult veel hullemini; ja mis teda ajab iga jumala-päev ja -öö keset seda viiekümne seitsme ringiga edasi logisevat kolukambrit oma elu kaalule panema, see käivat tema mõistusest üle. Küllap ta vist olevat hulljulgeks sündinud, pagan võtku. Tema... „Kust saite juua?“ päris sakslane väga vihaselt, kuid liikumatuna kompassimajakese valguses, nagu oleks ta mõni pekirahnust voolitud kohmakas inimkuju. Jim naeratas ikka veel tagasitõmbuval silmaringile; tema südant täitsid suuremeelsed tungid ja tema mõte vaates iseenda üleolevust. „Juua!“ kordas masinist sõbraliku pilkega: ta rippus mõlema käega reelingi küljes varjukujuna, millel nõtked jalad. „Mitte teilt, kapten. Teie olete selleks liiga kitsi, pagan võtku. Ennem lasete hea mehe kärvata, kui annate talle tilga keelele. Seda nimetate teie sakslased kokkuhoidmiseks. Peidate penni, pillate naelu.“ Ta muutus sentimentaalseks. Peamasinist andnud talle kella kümne paiku lonksu õlut — „ainult ühe lonksu, jumala eest mitte rohkem!“ — vana hea peamees; kuid et seda vana kelmi tema une-kastist välja vinnata, isegi viietonniline kraan ei suudaks seda. Seda mitte. Igatahes mitte täna öösel. Ta magas magusasti nagu väike laps, — pudel priima konjakit padja all. *Patna* kapteni jämedast kaelast kostis madal kurin, mille pinnal sõna *Schwein* kõla lipendas üles ja alla, nagu oleks ta mõni tujukas sulg nõrgas tuuleõhus. Tema ja vanem masinist olid nii mõnegi hea aasta olnud kaaslased, teenides sama jovi-aalset, nutikat vana hiinlast, kes kandis sarvprille ja punaseid siidlinte oma auväärse halli pea patsis. *Patna* kodusadamas valitses arvamine, et need kaks olid hä-

bematu ülelõõmise alal „üheskoos teinud kõik, mida üldse võib teha“. Välimuselt nad sobisid halvasti: üks tuimsilmne, õel ja pehme lihava joonestikuga; teine kõhn, kõikjalt õones, pea pikk ja luine, nagu vanal hobusel, paled augus, meelegohad lohus, pealuusse pugunud silmades ükskõikne klaasine helk. Tema oli kuski ida pool randa jooksnud — Kantonis, Šanghais või Jokohamas; vististi polnud tal tähtis meelde tule-tada oma laevaõnnetuse täpsat kohta ega ka põhjust. Halastustundest tema nooruse vastu oli aastat kakskümmend tagasi ilma suurema kärata teda laevast välja visatud ja kuna asjad oleksid võinud minna hoopis halvemini, jäi talle selle sündmuse mälestusse vaevalt mõni õnnetusejooneke. Kuna just tol ajal siin vetes aurulaevandus oli hoogu võtmas ja tema oskusega inimesi leidis alguses vähe, siis tema „sai hakkama“ — kuidagi. Võõrastele püüdis ta ikka sünge üminaga teatavaks teha, et „tema on siin kaugel juba vana vilunud asjamees“. Ta liikudes paistis, nagu tolgendaks ümber mõni rietatud luukere; tema kõnd oli paljas huupi kobamine ja nõnda ta luusiski ümber masinaruumi laeakna, suitsetades neljajalase kirsipuust varre otsa pandud metallkabas oopiumiga immutatud tubakat totras tõsiduses mõtlejana, kes arendab mingi tõe udusest virvendusest filosoofilist süsteemi. Oma joogitagavaraga polnud ta harilikult sugugi helde, kuid sel õöl oli ta oma põhimõtteist loobunud, nii et tema abi, see nõrga peaga Wappingi¹⁾ laps, oli nii maiustuse ootamatusest kui ka joogi kargusest muutunud õnnelikuks, häbematuks ja jutukaks. New South Walesi sakslase viha oli pöörane; ta ähkis ja puhkis nagu aurulasketoru ja Jim, keda see etendus ainult nõrgalt lõbustas, cotas kärsitult aega, mil alla minna: kümme viimast minutit valveajast olid ärritavad nagu püss, mis ei võta tuld; need inimesed ei kuulunud sangarliku seikluse valdkonda;

1) Madruste linnaosa Londonis.

ometi polnud nad halvad mehikesed. Isegi kapten . . . Tema süda hakkas pöörutama selle lõõtsutava lihamäe läheduses, millest kostis korisev urin ühes roppude väljendiste segase porinaga; aga ta mõnules liiasti väsimuseuimas, kui et oleks viitsinud midagi otsustavalt vihata. Nende inimeste omadustel polnud tähendust; tema puutus küll nendega kokku, aga nemad ei võinud teda puutada; tema hingas nendega ühist õhku, kuid tema eraldus neist . . . Läheb kapten masinistile kallale? . . . Elu oli mõnus ja Jim oli endas liig kindel — liig kindel, kui et . . . Joon, mis eraldas tema mõtisklemist hiilivast uneuimast jalul, oli peenem kui ämblikuvõrgu kiud.

Abimasinist siirdus nüüd kergete üleminekutega oma võimete ja julguse vaatlemisele.

„Kes on purjus? Mina? Ei, seda mitte, kapten! See ei lähe! Tondi pihta, peaksite ju ometi ise teadma, et peamees pole küllalt helde kas-või varblastki täis jootma! Joomine pole mulle kunagi halba teinud; seda märjukest pole veel olemaski, mis paneks minu pea puriu. Pagan võtaks, teie viski asemel võiksin kas-või vedelat tuld ämbriga alla kallata ja ikka külmaks jääda nagu kurk. Kui peaksin ennast joobnuks, siis kargaksin kohe üle parda — et end tülist ära koristada, tont võtku. Seda teeksin! Jalamaid! Ja sillalt ma ei tagane. Sest kus peaksin ma siis värsket õhku saama niisugusel õöl kui tänane, mis? Ega ometi all laevalael keset seda rämpsus? Tänan — seda mitte! Ja ma ei karda midagi, tehke mis tahes.“

Sakslane tõstis kaks rasket rusikat taeva poole ja raputas neid tummalt.

„Mina ei tea, mis on hirm,“ jätkas abimasinist tõsise veendumuse vaimustuses. „Ma ei tõrgu põrmugi kas-või kogu tööd selles mädanud kastis üksi tegemast, pagan võtku! Ja teile on see kenakene ilus asi, et ilmas on veel mõned meiesugused, kes oma elu pärast ei vä-

rise, sest kus oleksite teie muidu — teie ja see vana rämps oma plaatidega nagu pakipaber — pakipaber, jumala eest? Teile on see muidugi väga kena — teie saate temast nii või teisiti oma noosi kätte, aga kuis on lugu minuga — mis saan mina? Kärnased sada viiskümmend dollarit kuus ja valmis! Mina tahaksin teilt aupaklikult küsida — aupaklikult, pidage meeles — kus on see, kes ei viskaks endal kaelast niisuguse neetud töö nagu see siin. Siin on elu hädaohus, jumala eest, siin on elu hädaohus! Ainult mina olen üks neist, kes midagi ei karda . . .“

Ta laskis reelingist lahti ja vehkles kätega laialt, nagu tahaks ta näidata oma tubliduse kuju ja ulatust; tema peen hääl süstis venivalt piiksudes merele, kuna ta samal ajal iseennast varvastel edasi-tagasi kõigutas, nagu tahaks ta sellega oma väljendisi mõjusamaks teha, ja äkki lendas ta peadpidi maha, nagu oleks ta saanud selja tagant raske hoobi. Kukkudes ütles ta „Ära neetud!“ Tema karjumisele järgnes silmapilk vaikust. Jim ja kapten tuikusid mõlemad nagu kokku räägitud ettepoole, kuid end kokku võttes jäid nad kangelt ja vaikselt paigale, pöörates pilgud hämmastuses rahulikule merepinnale. Siis tõstsid nad silmad üles tähtede poole.

Mis oli juhtunud? Masinate tukslev puhkimine kestis edasi. Oli Maakera oma liikumisel takistatud? Nad ei suutnud seda mõista; ja äkki paistsid rahulik meri ning pilvelaiguta taevas oma liikumatuses ähvardavalt ebakindlaina, nagu hõljuksid nad haigutava hävingu serval. Abimasinist kargas nii pikk kui ta oli püstloodis üles ja langes jällegi ebamääraseks hunnikuks kokku. See hunnik ütles sügava mure lämmatatud toonil: „Mis see on?“ Aeglaselt möödus nagu lõpmata kauge kõuemürin, mis oli vähem kuuldav õhuvärinast, millele vastas kajana laevakere võdin, nagu oleks kõu mürisenud sügaval vee all. Tüürirottal seisva kahe malailase silmad välgatasid valgete meeste poole, kuid nende tumedad käed pidasid kodaraist kinni. Jätkates oma teed näis

terav laevakere veepinnal kerkiivat mõned tollid kogu oma pikkuses, nagu oleks ta muutunud painduvaks, ja asus siis jällegi rahulikult oma tööle siledat merepinda lõhkuma. Tema võdin lakkas ja samuti vaibus ka kauge kõuemürin silmapilkselt, nagu oleks laev üle aurutanud mõnest kitsast joomest, kus värises vesi ja sumises õhk.

NELJAS PEATÜKK.

UMBES kuu hiljem, kui Jim, vastates esitatud küsimustele, katsus ausalt selle sündmuse kohta tõtt avaldada, ütles ta laevast rääkides: „Ükskõik, mis see oli, aga ta läks temast sama kergesti üle, nagu uss kepest.“ See pildistus oli hea: küsimused sihtisid tõsiasjule ja ametlikku juurdlust toimetati kuski idamaises sadamas politseivalitsuses. Jim seisis tunnista-japingil sirgena ja õhetavate paletega jahedas kõrges ruumis: suur lehvikute seadeldis liikus kõrgel tema pea kohal tasakesi edasi-tagasi ja alt vahtis tema poole nii palju silmi mustist, valgeist, punaseist tähelepanelikest ja kütkestatud nägudest, nagu oleksid kõik need inimesed, kes istuvad siin korralikult ridamisi kitsastel pinkidel, orjastatud tema häälevõluga. See hääl oli vali ja ta kumises kohutavalt tema endagi kõrvus; see oli ainus kuuldav kõla kogu maailmas, sest ähvardavalt selged küsimused, mis käristasid temalt vastuseid, näisid moonduvat tema rinnas abastuseks ja piinaks — lähenesid temale torkavalt ja vaikselt, nagu kellegi enda südametunnistuse hirmus küsitlemine. Väljas kõrvetav päike — sees suurte lehvikute tuul, mis paneb su värisevama, häbi, mis paneb su põlema, tähelepanelikud silmad, mille pilgud pistavad. Eesistuja nägu, puhtaks aetud ja ükskõikne, tundus surnukahvatuna kahe kaasistuva meremehe punaste nägude kõrval. Laia laealuse akna valgus langes kõrgelt nende kolme mehe peadele ja õlgadele ja nad torkasid pööraselt selgesti

silma kohturuumi hämaruses, kus pealtkuulajaiks näisid olevat jõllitavad varjud. Nemad vajasid tõsiasju. Tõsiasju! Nemad nõudsid temalt tõsiasju, nagu võiksid tõsiasjad midagi seletada!

„Kui olite jõudnud otsusele, et olite millegi otsa põrganud, ütleme, mõne ujuva laevakere otsa, andis kapten teile käsu ettepoole minna vaatama, kas on kuski mingit riket. Pidasite teie seda tõenäoliseks, kui arvestada tõuke kõvadust?“ küsis pahempoolne kaaskohtunik. Tal olid hoburauataoline habe, ettetungivad palenukid ja mõlemate küünarnukkidega lauale toetunult hoidis ta oma karedad käed näo ees ning vaatas Jimile mõtlikkude siniste silmadega otsa; teine, keegi tüse, põgliku ilmega mees, seljakil oma istmel, pahem käsi täies pikkuses välja sirutatud, põristas tasakesi sõrmeotstega kuivatuspaberil; keskel sirgelt oma avaral tugitoolil istuv politseikohtunik, pea kergelt viltu kaldunud, hoidis oma käed kokkupandult rinnal, tindipoti kõrval mõned lilled klaasvaasis.

„Ei pidanud,“ vastas Jim. „Mulle anti käsk, mitte kedagi kutsuda ja keelati müra teha, et mitte hirmu tekitada. Seda ettevaatust pidasin ma mõistlikuks. Ma võtsin ühe neist lampidest, mis rippusid purjekatuse all, ja läksin ettepoole. Kui olin avanud esitääviluugi, kuulsin veesolinat. Lasksin lambi kogu nõõri pikkuses allapoole ja nägin, et esitäävi oli juba üle poole vett täis. Nüüd teadsin, et allpool veepinda peab laeval olema suur auk.“ Ta peatus.

„Jah,“ ütles paks kaasistuja, naeratades unistavalt kirjamapile; tema sõrmed mängisid vahetpidamata, puutudes kuulmatult paberit.

„Kohe ei mõelnud ma hädaohust. Pisut olin ma muidugi ehmunud: see kõik sündis ju nii rahulikult ja nii väga äkki. Ma teadsin, et laeval pole mingit vaheseina peale selle, mis eraldab esitäävi ninaruumist. Läksin tagasi, et teatada kaptenile. Kohtasin abimasinisti, kes ajas end püsti sillatrepi juures; tema näis

segasena ja ütles, tema pahema käe luu olevat vist murdunud; kuna mina olin vöörosas, oli ta allatulekul ülemisel trepiastmel libisenud ja sealt maha kukkunud. Ta hüüdis: „Mu jumal! See närune vahesein annab silmapilk järele ja siis läheb see neetud riistapuu nagu tinatükk põhja.“ Ta tõukas minu oma parema käega kõrvale ja jooksis minu eel mööda redelit üles, kuna ise ronides karjus. Tema pahem käsi rippus lõdvalt kõrval. Mina jõudsin talle õigel ajal järele, et näha, kuid kapten talle kallale tormas ja ta selili löi. Teist korda ta teda enam ei löönud: ta kummardus lamaja üle ja rääkis talle vihaselt, kuid üsna tasakesi. Arvata-vasti küsis ta temalt, miks pagana päralt ei pannud ta masinaid seisma, selle asemel et laevalael ümber käratseda. Kuulsin teda ütlevat: „Tõuse üles! Jookse! lenda!“ Ka vandus ta. Masinist lippas tüürpoordi-redelist alla, jooksis ümber kajuti laeakna masinaruumi sissekäigu juurde, mis asus pahemal serval. Joostes ta oigas. . .“

Jim rääkis pikkamisi; tal tuli kõik ruttu ja äärmiselt elavalt meelde; ta oleks võinud vastukajana jäljendada masinisti oigamist, et paremini selgitada nende inimestele, kes vajasisid tõsiasi. Oma esialgse mässumeelsuse järele ta jõudis veendumusele, et ainult seisukorra täppis kujutamine võib päevavalgele tulla tõelise koleduse, mis peitus asjade kohutava välimuse varjul. Tõsiasiad, mida need inimesed nii väga hirmustasid teada, olid olnud näha, tunda, meeltele tajuda; neil oli olnud oma paik ruumis ja ajas ja nad olid nõudnud oma olemasoluks tuhatneljasajatonnilise auriku ja kakskümmend seitse minutit kella järgi; kokku see kõik löi terviku, millel oma tunnused, ilmed, teatud keerukas nägu, mida võis mäletada silma kaudu, ja veel midagi muud, midagi nägematut, mingi juhtiv hukatusevaim, mis temas asus, nagu õel hing vastikus kehas. Ta katsus seda maksku mis maksab selgeks teha. See põlnud mingi harilik sünd-

mus, temas oli kõik äärmiselt tähtis ja õnneks mäletas tema kõik. Tal oli vajadus edasi rääkida tõe pärast, võib-olla ka iseenda pärast; ja sellal kui ta end väljendas teadlikult, tormas tema vaim sõna otsekohe-ses mõttes ümber tõsiasiade suletud ringis, mis olid tõusnud üle tema pea, et teda eraldada omasugustest: ta oli nagu olend, kes leiab enda vangistatuna ümbritseva kõrge aiaga ja tormab sealt arutuna ringiratas ööpimeduses, püüdes leida nõrka kohta, mõnd lõhet, mõnd kohast paika üleronimiseks või auku, millest võiks läbi pugeda ja põgeneda. See pöörane vaimu-aktiivsus pani teda ajuti rääkimises peatuma. . .

„Kapten käis ikka veel sillal siia-sinna; ta paistis küllalt rahulikuna, ometi ta komistas mitu korda; ja kord, kui mina temaga kõnelesin, sammus ta minule otsa, nagu oleks ta täiesti pime. Sellele, mis mina temale ütlesin, ei andnud ta mingit kindlat vastust. Ta pomises midagi endamisi; mina kuulsin temalt ainult mõned sõnad, mis kõlasid nagu „neetud aur“ ja „põrgu aur!“ — midagi aurust. Ma arvasin. . .“ Ta kippus rääkima ebaasjalikku juttu; küsimus asja kohta katkestas ta kõne nagu valuhoo ja ta tundis end äärmiselt arana ja väsinuna. Ta hakkas jõudma olulise juurde, kuid nüüd, kus teda jõhkralt katkestatud, ta pidi vastama ainult jah või ei. Ta andis lühidalt tõepärase vastuse: „Jah, seda ma tegin;“ ja kuna tal hing viskles valudes, seisis ta oma meeldiva näo, suure kogu ning noorte, süngete silmadega püstiõlul tunnis-tajaloožis. Ta pidi veel teisele asjassepuutuvalle küsimusele vastama, mis samuti ükskõikne, siis ootas ta jällegi. Tema suu oli maigutult kuiv, nagu oleks ta söönud tolmu, siis soolane ja kibe, nagu pärast merevee joomist. Ta pühkis oma higest otsaesist, niisutas keelega kuivanud huuli ja tundis värina jooksvat mööda selga alla. Tüse kaasistuja oli lasknud oma silmalaud kinni langeda ja trummeldas sõrmedega kõlatult, nägu hooletu ja nukker; teise silmad, mis

paistsid üle päikesepõlenud, kokkupandud sõrmede, näisid helkivat heatahtlusest; kohtunik oli ettepoole kummardunud; tema kahvatu nägu lähenes lilledele ja siis langes ta küljети toolitoele, surudes meelego pihku. Lehvikute tuul keerles alla peadele, tumedanõolistele pärismaalastele, kes kaetud avarate rüüdega, eurooplastele, kes kuumuses koos istusid, seljas jämedatoimised linased ülikonnad, mis sobisid neile nii täpsalt nagu nende ihunahk, ja troopikakübarad põvil, kuna mööda seinääri kohtuteenrid libisesid, kitsastes, pikkades valgetes kuubedes, vilksatades kiiresti edasitagasi oma paljastel varvastel, punased võõd üle õla, punased turbanid peas, ikka mürata nagu vaimud ja alati elevil kui jahikoerad.

Jimi silmad, mis rändasid vastuste vaheajul ringi, peatusid kellelgi valgel mehel, kes istus teistest eraldi, nägu tuule ja päikese pargitud ja pilvine, kuid silmad rahulikud, pilk otsekohene, huvitatud ning selge. Jim vastas veel ühele küsimusele ja tahtis peaaegu hüüda: „Mis on sel mõtet! mis mõtet!“ Ta löi kergesti jalaga, hammustas oma huult ja vaatas üle peade kaugemale. Ta kohtas valge mehe silmi. Temale juhitud pilk oli teiste kütkestatud päransilmil vahtimisest erinev. See oli arukas tahtlik tegu. Kahe küsimuse vahel unustas Jim end sel määral, et leidis võimaluse mõtlemisekski. See mees — vilas mõte — vahib minu poole, nagu võiks ta kedagi või midagi näha üle minu õla. Ta on seda inimest enne kohanud — võib-olla tänaval. Ainult kindel — rääkinud ta pole temaga mitte. Päevade kaupa, paljude päevade jooksul pole ta kellegagi rääkinud, vaid on jutelnud iseendaga — vaikselt, segaselt, lõpmatult, nagu üksik vang oma kongis või eksinud rändur metsas. Praegu ta vastas küsimusile, mil polnud tähendust, kas nad omaid eesmärgi või mitte, kuid ta kahtles, kas ta veel kunagi elus kord oma südame tühjaks puistab. Tema enda tõepäraste avaldiste kõla kinnitas tema mõtlikku

arvamust, et rääkimisest polnud temal enam mingit tulu. See mees seal eemal näis taipavat tema seisukorra meelegeitlikku raskust. Jim vaatas tema poole ja pöördus siis otsustavalt temast kõrvale, nagu pärast lõplikku jumalagajätmist.

Ja hiljem, nii mõnigi kord, kaugeil mail, ilmutas Marlow tahet Jimi mälestada, mälestada üksikasjaliselt, peenusteni ja kuuldavalt.

Võib-olla sündis see pärast lõunat kuski rõdul, mida piiras liikumatu lehestik ja kroonisid lilled, kus põlevad sigariotsad löid heledad laigud sügavasse viidevikku. Iga korvtooli pikendatud kere varjas ühe kuulaja. Aeg-ajalt tegi väike punane helk järsu liigutuse, kallates valgust rammestunud käele, osalt ka sügavas rahun viibivale näole, või heites punast helki mõtlikele silmle, mida varjutas tükk siledat otsaesist; ja juba esimese sõna lausumisel muutus Marlow puhkuseks väljasirutatud keha toolil üsna vaikseks, nagu oleks tema vaim tagasi lennanud möödunud aegadesse ja nagu räägiks ta tema huulte kaudu minevikust.

VIIES PEATÜKK.

„OH jaa. Mina olin juurdlusel,“ ütles ta harilikult „ja kuni tänase päevani ei lakka ma imestamast, milleks ma sinna läksin. Olen valmis uskuma, meil kõigil on oma kaitseingel, kui möönate, et kõigil on samuti ka oma kurat. Mina vajan teie nõusolekut, sest ma ei taha end kuidagi erandina tunda, ja ometi tean ma, et minul ta on — see kurat nimelt. Muidugi pole ma teda näinud, kuid ma toetun kaudseile tõestusile. Tema on kindlasti olemas ja et ta on kuri, siis veab ta mu sellistesse asjadesse. Millistesse, küsite teie? Noh juurdlusasjasse, kollase koera asjasse — või ega te ometi arva, et kärnasel pärismaa-karjakrantsil peaks lubatud olema inimestele jalga ette panna kuski kohtu-

kojas, või mis? — sellisesse asjasse, mis ajab mu nii või teisiti, ootamatult, otse saatanlikult inimestele otsa jooksmata, kel on pehmed muhud, kõvad muhud, salajased katkumuhud, jumala eest! ja kes päästavad oma keelepaelad mind nähes põrgulikeks südamepuistamisiks, nagu poleks minul enesel iseendale midagi puistata ja — tulgu jumal appi! — nagu poleks ma iseendale juba küllalt oma südant puistanud, et piinata hinge minule määratud päevade lõpuni. Ja mis ma olen teinud, et mind nõnda soodustatakse, seda tahaksin teada. Mina kinnitan, et olen omi asju sama täis nagu iga teinegi inimene ja et mul on sama palju mälu kui igal teisel rändajal siin hädaorus, millest näete, et mina pole kuidagi eriliselt kohane pihtimuste vastuvõtmiseks. Miks siis ometi? Ei oska öelda, ehk olgu siis, et ajaviiteks pärast lõunasööki. Charley, mu kallid poiss, teie lõuna oli haruldaselt hea ja selle tagajärjel need inimesed siin näevad rahulikus kaardimänguski mürarikast tegevust. Nad pikutavad teie mõnusail toolidel ja mõtleavad endamisi: „Kuradile pingutus! Las Marlow jutustab.“

„Jutustada! Olgu siis pealegi. Ja isand Jimist on küllalt kerge jutustada pärast head kehakinnitust, kakssada jalga pealpool merepinda, karp häid sigareid põlvil, pealegi veel jumalikult jahedal ja tähisel õhtul, mis paneb isegi parimad meist unustama, et meid siin ainult sallitakse ja et peame otsima endile teed keset mitmele poole meelitavaid tulesid, pidades silmas iga kallist hetke, iga tagasivõtmatut sammu, lootuses jõuda välja viisakale lõpule — kuid selles siiski mitte nii väga kindlatena — ja pagana väheste väljavaadetega abile neilt, kes elavad meiega paremal ja pahemal küljel kõrval. Muidugi leidub siin-seal inimesi, kellele kogu elu on ainult nagu pärastlõunane tund sigarit suitsetades: kerge, lõbus, tühine, virgutatud ehk ainult mõne põneva looga, mis unub enne, kui lõpp jutustatud — enne, kui lõpp jutustatud — isegi siis, kui tal üldse olemas mingisugune lõpp.

„Minu silmad kohtasid tema omi esimest korda sel juurdlusel. Te peate teadma, et seal olid kõik koos, kel oli vähegi tegemist merega, oli ju lugu varemalt päevade kaupa üldiselt teada Aadenist saadud saladusliku telegrammi tõttu, mis pani meid kõiki juttu vadistama. Ütlen, saladuslik, sest teatud mõttes see oli seda, kuigi see sisaldas alasti tõsiasja, nii alasti ja inetu, nagu seda tõsiasja üldse võib olla. Kogu rannal räägiti ainult sellest. Esimene asi hommikul, kui riietusin oma kajutis, oli läbi vaheseina kuulda minu tõlgi parsi lobisemist kokaga *Patna*'st, kui ta soodustusena jõi tassi teed söögiruumis. Vaevalt sain ma rannal mõnda oma tuttavat kohata, kui juba esimese märkusena kõlas: „Olete teie kunagi midagi selletaolist kuulnud?“ ja oma loomule vastavalt inimene kas naeratas ilgelt, vaatas nukralt või lausus paar vandesõna. Võhivõõrad jutlesid üksteisega koduselt, et aga asja suhtes oma südant kergendada: iga neetud hulgas oli valmis jootraha eest sellest loost jutustama; temast kuulsite sadamakontoris, iga laevamaakleri juures, oma agendilt, valgeilt, pärismaalasilt, segaverelisilt, — jumala eest, isegi paadimeestelt, kes teie möödumisel kükitasid poolalasti kivitreppe! Vihastati, heideti nalja ja vaieldi lõpmatult selle üle, mis neist küll oli saanud. Nõnda kestis see paar nädalat või rohkem ja juba hakkas võidule pääsema arvamus, et selles asjas peituv saladuslikkus võib sama hästi muutuda traagilisuseks, kui ühel ilusal hommikul — ma seisin parajasti sadamakontoris viiva trepi juures vilus — nägin nelja meest mööda kaid enda poole astuvat. Alguses imestasin, kust see imelik salk küll välja on karanud, kuid äkki nii-öelda hõigatasin iseendale: „Seal nad ongi!“

„Seal nad olidki, üsna kindlasti, kolm neist suured nagu elu ise ja üks kerest jämedam, kui kellelgi elaval inimesel õigus olla; just praegu olid nad maandunud hea einega kõhus mingilt väljapoole sõitvalt Dale Line'i aurikult, mis oli saabunud sadamasse tund

aega pärast päikesetõusu. Võimatu oli eksida; *Patna* toreda kapteni tundsin esimese pilguga: kõige paksem mees kogu õnnistatud palavas vöös ümber meie vana hea Maakera. Pealegi olin ma umbes üheksa kuud tagasi teda kohanud Samarangis. Tema aurik võttis sadamas koormat peale, kuna aga tema ise sõimas Saksa riigi vägivaldseid asutisi ja kaanis enda päev päeva järele De Jonghi poe tagaruumis õlut täis, kuni De Jongh, kes võttis silmi pilgutamata iga pudeli eest ühe kuldna, viipas minu kõrvale ja oma väikese nahkse, üleni kortsunud näoga ütles usaldavalt: „Äri on äri, kuid see mees, kapten, ajab mu südame läikima. Ptüi!“

„Ma vaatasin teda varjust. Tema oli teistest pisut ees ja temale langev päike laskis ta kehamüraka rabavalt silma torgata. Ta tuletas mulle meelde talt-sutatud noort elevanti, kes kõnnib tagujaljel. Ka oli ta pillava hiilgusega riietatud — määrinud heleroheline, tumekollaste triipudega ööülikond seljas, paljaste jalgade otsas katkised õlgtuhvlid, peas kellegi kõrvaleheidetud korkkübar, räpane ja kaks numbrit väiksem kui vaja ning tema suure pea nukile kinnitatud kanepi-paelaga. Te ju mõistate, et temasugusel mehel pole tsipakestki lootust kelleltki rõivaid laenata. Tubli! Ta tõttas hea tuhinaga ligi, ilma et oleks vaadanud pahemale või paremale, läks minust kolme jala pealt mööda ja trepist üles sadamakontorisse, et oma südamesüütuses esitada teadaannet või raportit või ükskõik kuidas te seda tahate nimetada.

„Näib, et esimeseks ta pöördus lastimisosakonna juhataja poole. Archie Ruthvel oli aga parajasti sisse astunud ja, nagu kuuludub, tahtnud oma pingutavat päevatööd alata esikirjutaja peapesuga. Mõned teist on ehk teda tundnud — väikest, vastutulelikku portugali segaverelast haletsemisväärse peene kaelaga, kes oli alati valmis kaptenitelt midagi söödavat saama — tüki soolatud sealiha, kasti biskviiti, mõned kartulid või midagi muud. Ühel reisil, mäletan, ma andsin talle

oma järelejäänud meretagavarast elava lamba: mitte et oleksin tahtnud temalt mingit abi meelitada — tema ju poleks suutnud seda anda — vaid tema lapselik usk, et tal on õigus midagi kõrvalt saada, liigutas minu südant. See usk oli nii tugev, et oli peaaegu ilus. Tôug — õigem kaks tõugu — ja ilmastik. . . Siiski, ükskõik. Igatahes tean ma, kus mul on eluaegne sõber.

„Noh, Ruthvel ütleb, tema lugenud parajasti kirjutajale rängasti leeviteid — arvatavasti ametlikust kõlb-lusest — kui kuulnud äkki oma selja taga mingit tumedat müra ja pead pöörates ta näinud — tema omad sõnad — midagi ümmarikku ja peletislikku, mis sarnanenud triibulisse flaneetti mässitud neljakümnepuudase suhkrutunniga ja olnud püsti aetud keset suurt kontoriruumi. Tema kinnitab, ta olnud sedavõrt jahmatunud, et hulk aega ei taibanud sedagi, et see asi on elav, ning istunud vagusi imestades, milleks ning mil viisil see asi küll oli tema puldi ette saanud. Esiruumi võlvikäik kubises lehvikutõmbajaist, tänavapühki-jaist, kohtuteenreist, paadijuhtidest ja sadama auruvene-madrustest, kes kõik venitasid oma kaela ja ronisid peaaegu üksteisele selga. Päris rahvamurd kohe. Selle ajaga sai mehetünn lõpuks endal kübara peast maha kiskuda ja lähenes kergete kummardustega Ruthvelile, kelle see nägemus oli sedavõrt segi lõõnud, et ta mõni aeg kuulates kuidagi ei taibanud, mis see viirastus temast õieti tahab. Ta rääkis kareda ja haleda häälega, kuid kartmatult, ja vähehaaval hakkas Archiele pähe valguma, et siin oli tegemist *Patna* asja tagatipuga. Tema ütles, et niipea kui ta mõistnud, kes seisnud tema ees, hakanud tal kohe halb — Archie on nii tundlik ja satub ruttu ärevile — kuid ta võttis enda kokku ja hüüdis: „Pidage! Mina ei või teid kuulata. Teie peate minema sadamakapteni juurde. Mina ei tohi teid mingil tingimusel kuulata. Kapten Elliot on see mees, keda vajate. Siit, siit!“ Ta kargas üles, jooksis ümber pika laua, tõmbas, tõukas: teine laskis seda

sündida, alguses pisut üllatatud, kuid sõnakuulelik, ainult erakontori uktsel tõusis temas mingisugune loomalik instinkt, mis pani ta tagasi ajama ja puhutama otsekui hirmunud härg. „Näe siin! Mis on? Jätke mind! Kas kuulete?“ Archie viskas ukse ilma koputamata laiali. „Patna kapten, härra,“ hüüdis ta. „Astuge sisse, kapten!“ Ta nägi vanamehe oma pea tõstvat kirjutamiselt nii järsu nõksatusega, et näpits langes ninalt, siis tõmbas Archie ukse kinni ja tõttas tagasi oma puldi juurde, kus mõned paberid ootasid tema allkirja: kuid ta ütleb, et kära, mis pääses nüüd sees valla, oli nii hirmus, et ta ei suutnud oma mõtteid küllalt koguda isegi oma nime meeldetuletuseks. Archie on ju kõige tundlikum lastimisülem mõlemal maakerapoolel kokku. Ta kinnitab, et tema tundnud, nagu oleks ta elava inimese heitnud näljase lõvi ette. Kahtlemata müra oli suur. See kostis alla minugi juurde ja mul oli küllalt põhjust arvamiseks, et ta oli kuulda põiki üle esplanaadi kuni orkestri kõlakojani. Vanal Elliotil oli suur sõnatagavara ja ta võis karjuda — ega võtnud ka seda arvesse, kellega ta karjus. Tema oleks võinud asekinga endagi peale karjuda. Sest ta armastas mulle ikka öelda: „Mina olen nii kõrgel, nagu ma üldse saada võin; minu paiuk on kindlustatud. Mõned naelad olen ka kõrvale pannud ja kui neile minu kohusemõisted ei meeldi, siis ei ole ju sellest lugu, kui nad saadavad mu koju. Mina olen vana mees ja olen alati oma arvamust avaldanud. Mul on ainult üks mure veel — enne surma oma tütre mehele panna.“ Selles suhtes oli ta pisut segane. Tema kolm tütart olid kõik kole kenad, kuigi nad sarnanesid hämmastavalt temaga, ja neil hommikuil, mil ta ärkas tumedate väljavaadetega nende abiellumise suhtes, võis kontor seda tema silmist lugeda ja värises, sest, nagu nad ütlesid, vanamees tõi kindlasti kellelegi endale hommikueineks. Ometi ei õginud ta sel hommikul seda saksa ülejoosikut, aga kui mulle luba-

takse metafoori jätkata, siis — ta mugis tema nii-öelda peeneks ning ah! sülitas ta siis välja.

„Nõnda siis ma nägin mõne minuti pärast tema peletislikku kehamürakat kiirelt mööda treppi alla tulevat ja peatuvat alumisel astmeil. Sügavas mõttes oli ta minu kõrval seisma jäänud: tema paksud, sinipunerdavad palged värisesid. Ta näris oma põialt ja natuke aja pärast riivas mind tusasel kõõrdi pilgul. Teised kolm, kes olid tulnud ühes temaga, seisid oodates natuke maad eemal. Üks oli kahvatu näoga väike, kõhn mehike, kel käsi kaela seotud; ja mingi pikk, sinises flanellkuues isik, kuiv kui laast ja mitte jämedam kui luuavars, rippuvate hallide vurrudega, lõbulev totrus ümbereksivas pilgus. Kolmas oli sirge, laiaõaline noormees; see hoidis käed taskus, selg teiste poole, kes näisid üheskoos tõsiselt vestvat. Noormees vahtis ainiti tühjale esplanaadile. Logisev, tolmune reisivanker oma päratute tõsteluukidega peatus meestesalga läheduses ja kutsar, visates parema jala pahemale põlvele, süvenes oma varvaste arvustavasse vaatlusse. Noormees ei teinud ainustki liigutust, isegi peaga mitte, vaid vahtis püües silmi päikesepaistesse. Seal nägin ma Jimi esimest korda. Ta tundus nii ükskõiksena ja ligipääsematuna, nagu seda võivad olla ainult noored. Nii ta seisis seal sirge koguga ja selge näoga, püües kindlasti omil jalul, lootustäratavama noorukina siin päikese all; ja vaadates teda ning teades kõik, mis tema võis teada, ning pisut rohkemgi, olin vihane, nagu oleksin tema tabanud katselt, minult vale-ettekäändeil midagi välja meelitada. Tal polnud mingit õigust nii korralikuna paista. Mõtlesin endamisi — noh, kui juba selline kaldub nõnda eksiteele . . . ning tundsin, nagu võiksin oma mütsi maha visata ja paljast vihast tema otsas jaluli tantsida, nagu nägin seda tegevust kedagi itaalia kaptenit, sest tema juhm kaaslane sattus segadusse oma ankrutega, mis ta oli välja heitnud laevadega täidetud sadamas. Küsisin iseendalt, märgates

teda seal nähtavasti nii heas meeleolus — on ta rumal? on ta tuim? Ta näis olevat valmis lauluviisi vilistama. Ja pidage silmas, teise kahe tegumood ei huvitanud mind põrmugi. Nende isikud vastasid kuidagi loole, mis oli sattunud avalikkuse kõneaineks ja kuulus ametliku juurdluse alla. „See vana hullumeelne kelm seal ülal nimetas mind koeraks,“ ütles *Patna* kapten. Ma ei tea, kas ta minu ära tundis või mitte — siiski arvan, et tundis; igatahes kohtusid meie pilgud. Tema jõllitas — mina naeratasin; koer oli kõige nõrgem neist sõnust, mis ulatusid läbi avatud akna minu kõrva. „Kas tõesti?“ ütlesin mina mingisuguse seletamatu võimetuse tõttu oma suud pidada. Tema nikutas pead, näris jällegi põialt ja vandus tasakesi; siis tõstis ta pea, vaatas mulle otsa ja ütles tusase ning tigeada häbematu-sega: „Noh, Vaikne ookean on suur, mu sõber. Teie neetud inglased võite teha mis tahate, küll juba mina tean, kus leidub minusugusele rikkalikult ruumi: mina olen hästi tuntud *Apias*, *Honolulus* ja . . .“ Ta peatus mõtlikult, kuna mina võisin endale kergesti neid inimesi kujutleda, kes teda neis paigus tunnevad. Ma ei taha salata, et ka mina olen nii mõndagi selletaolist tundnud. On olemas ajad, kus inimene peab talitama, nagu oleks elu lõbus igasuguses seltskonnas. Mina olen tundnud sellist aega ja mis veel enam — ma ei mõtlegi selle hädavajalikkuse pärast nüüd pikka nägu teha, sest nii mõnigi sellest halvast seltskonnast oli oma puuduliku kõlblise — jah, või kuidas seda muidu nimetada? — kõlblise seisundi tõttu või mõnel muul sama sügaval põhjusel kaks korda nii õpetlik ja kakskümmend korda mõnusam, kui nood harilikud auväär- sed ärikelmid, keda te kutsute oma lauda ilma olulise vajaduseta — ainult harjumusest, argusest, heasüdam- lusest ja sajast roomavast ning tühisest põhjusest.

„Teie inglased olete kõik kelmid,“ jätkas minu *Flensburgi* või *Stettini* austraallane. Tõepoolest ma ei mäleta enam, milline kena, väike sadamalinn *Baltimore*

rannal oli rüvetatud seega, et oli saanud selle harul- dase linnu pesaks. „Mis on teil karjumist? Mis? Midagi mulle öelda? Teie pole paremad kui teised ja see vana kelm tegi minuga ainult pöörast tühja müra.“ Tema jäme kere värises jalgadel, mis olid kui sambapaar; ta võbises üleni. „Seda teete teie inglased alati — teete kuradi tühja müra — iga väikese asja pärast, sest et mina pole teie neetud maal sündinud. Minult tunnistus ära võtta? Võtke! Ma ei vaja tunnistust. Minusugune mees ei vaja teie *verfluchte* tunnistust. Ma sülgan sellele.“ Ta sülitas. „Mina tahan saada Ameerika koda- nikuks,“ ta karjus ägedas, tulises vihas, tammudes jal- gel, nagu tahaks ta oma pahklud vabastada mingist nägematust ja salapärasest haarangust, mis ei lasknud teda paigalt liikuda. Ta ajas enda nii kuumaks, et tema ümmarik pealagi otse suitses. Mingi salapärane võim ei takistanud minu minekut: uudishimu on kõige selgem tundmus, ja see hoidiski mind paigal, et saada lähemaid teateid noormehe kohta, kes seisis käed taskus, pöö- rates selja kõnnitee poole, ja vahtis üle muruplatside *Malabar-hotelli* kollasele sammaskäigule, tehes näo, nagu tahaks ta ühes sõbraga kõndima minna, niipea kui see saab omaga valmis. Nõnda paistis ta ja see oli vastik. Mina ootasin, et näha teda rusutuna, masendununa, läbi- puurituna, visklevana nagu putukas nõela otsas — aga pooleldi ma ka kartsin seda — kui mõistate, mis ma mõtlen. Pole midagi koledamat, kui vaadelda inimest, keda on tabatud mitte kuriteolt, vaid enam kui kuriteoli- selt nõrkuselt. Kõige harilikumat laadi tugevus hoiab meid saamast kurjategijaks seaduse mõttes; kuid nõrkuse vastu, mis tundmata või mida aimatakse, nagu mõnes maa- ilmajaos peate igas põõsas aimama surmatoovat ussi — nõrkuse vastu, mis võib olla varjatud, tähele pandud või mitte tähele pandud, palvega maha surutud või mehiselt põlatud, maha tallatud või enam kui pool eluiga tead- mata — selle nõrkuse vastu pole me ükski kindlustatud. Meid hukutatakse tegudele, mille eest saame sõimu-

nimed või mille eest meid tõmmatakse võlla, kuid ometi võib vaim selle kõik üle elada — võib üle elada süüdimõistmise, võib üle elada ka silmuse, jumala eest! Ja on olemas asju — mõnikord nad paistavad küllaltki väikestena —, mille kaudu mõned meist hävivad täiesti ja põhjalikult. Ma vaatlesin seda noormeest seal. Mulle meeldis tema välimus; ma tundsin tema välimust; ta tuli õigelt paigalt; tema oli üks meist. Tema seisis seal kogu oma esivanemate eest, meeste ja naiste eest, kes polnud ehk sugugi targad ega huvitavad, kuid kelle elu oli rajatud ausale usule ja julguse instinktile. Ma ei mõtle sõdurlikku, kodanlikku ega üldse mingit erijulgust. Mina mõtlen seda sissesündinud võimet, mis laseb kiusatusile otseteed näkku vaadata — seda, taevast teab, ebamõistuslikku, kuid ilma poosita valmisolekut — vastupanujõudu, mõistate, mis on, kui tahate, ebameeldiv, kuid väärtuslik — mõtlematu ja õnnistatud kangus välimiste ja sisemiste hirmude, loodusejõudude ja inimeste ahvatleva rikkuvuse vastu — võimed, mille toeks usk, mida ei suuda kõigutada tõsiasjade võim, eeskuju nakkavus ega ideede kiusatus. Pagan võtku neid ideid! Nemad on hulgused, logardid, kes koputavad teie vaimu tagauksele; igaüks neist võtab pisut teie olemusest, igaüks neist kannab ära mõne põrmukese sellest usust vähestesse lihtsasse põhimõistesse, millest peate kinni pidama, kui tahate korralikult elada ja kergesti surra!

„Sel kõigel pole Jimiga otseteed midagi tegemist; tema oli ainult välimuselt nii tüüpiline kuju sellest heast, rumalast tõust, mida armastame elus sammumas oma paremal ja pahemal, tõust, mis on alles rikkumata mõistuse tujudest ja, ütleme, närvide isemeelikusest. Tema oli seda sorti poiss, et tema välimuse järgi an-naksite kohe laevalae tema hooleks, kui rääkida piltlikult ja elukutseliselt. Mina ütlen, mina oleksin seda teinud, ja mina peaksin ometi võima otsustada. Kas ma pole omal ajal küllalt noormehi valmis muntserdanud Inglise lipu teenistuseks — merekutseks, kutseks, mille

kogu saladuse võib väljendada ainsa õeldisega, kuid mida peab ometi igapäev uuesti noortele pähe taguma, kuni ta muutub iga nende valvsa mõtte peaosaks — kuni ta on olemas igas nende noore une nägemuses! Meri on olnud minu vastu hea, aga kui ma tuletan meelde kõiki neid poisse, kes läbi käinud minu kätest, mõned nüüd juba täiskasvanud, teised uppunud, kuid ometi kõik head meremehed, siis arvan ma, et ka mina pole oma kohuseid halvasti täitnud. Ma võin kihla vedada, et lähaksin ma kas-või hommepäev koju, siis enne kahte päeva mõni päikesepõlenud noor esiohvitser peataks mu kuski sadamavärvast ja värske, madal hääl ütles mulle: „Kas te mind ei mäleta enam, härra? Noh, väike see ja see. See või see laev. See oli minu esimene sõit.“ Ja mul tuleks meelde mõni väike, kohmetu poiss, pea mitte kõrgemal kui selle tooli tugi, ühes emaga ja võib-olla ka suure õega kail, kes on mõlemad üsna rahulikud, kuid ometi liiga erutatud, et lehvitada taskurätikuid, kui laev libiseb sadamatammide vahelt merele; või mõni auväärne keskealine isa, kes on tulnud juba varakult, et näha poisi ärasõitu, ja jääb kogu hommikuks, sest teda huvitab nähtavasti ankruvänt — ja lõpuks jääb liig kauaks ja peab laevalt lah-kuma, ilma et oleks aega pojaga jumalagagi jätta. Loots oma hütist karjub mulle venitavalt: „Peatage silmapilguks veel köit, härra tüürimees. Keegi härra tahab maale... Katsuge, et saate minema, härra! Peaegu oleks teid kaasa võetud Talcahuanosse, eks ole? Nüüd on aeg, ainult ettevaatlikult!... Valmis. Laske jällegi minna!“ Veopaadid, tossates põrgukoopana, hakkavad külge ja ajavad vana jõe vee mässama. Härra peksab kaldal püksipõlvilt tolmu — heatahtlik kokk on talle tema vihmavarju järele visanud. Kõik on korras. Tema on toonud merele oma väikese ohvri ja nüüd ta võib koju minna ja näo teha, nagu ei mõtleks ta sellest enam; ja väike vabatahtlik ohver jääb veel enne järgmist hom-mikut raskesti merehaigeks. Kuid pikkamisi, õppides

tundma kõiki väikesi salapärasusi ja oma uue käsitöö ainust suurt saladust, ta kohaneb eluks ja surmaks, nagu meri seda nõuab; ja mees, kes sirutas oma abiandva käe selles hullumeelses mängus, milles meri võidab iga partii, on rõõmus, kui tunneb oma seljal rasket noormehe kätt ja kuuleb rõõmsat merejõnglase häält: „Kas mäletate mind veel, härra? Väike see ja see.“

„Ütlen teile, see on hea; see kinnitab teile, et vähemalt kord elus olete õigel viisil töötanud. Minule on nõnda selga koputatud ja ma olen nõksatanud, sest lõök oli raske, ja ma rõõmutsesin kogu päeva peale seda ja läksin õhtul voodisse vähem üksildasena maailmas selle südamliku lõõgi tõttu. Või minul ei peaks olema meeles seda või teist väikest mehikest? Ütlen teile, minul peaks olema aimu inimeste õigest välimusest. Oleksin usaldanud laevalae selle noormehe hooliks ainsa pilguheite mõjul ning oleksin seepeale maganud nagu Abrahami süles — ja jumala eest! see poleks olnud hädaohutu. Selles mõttes peitub koleduse kuristik. Tema näis ehtsana, nagu uus sovereign¹⁾, kuid tema metallis tundus mingisugust kuratlikku segu. Kui palju? Tsipakene — kõige tillukesem tilk midagi haruldast ja pöörast; kõige tillukesem tilk! — kuid nõnda oma jumala-üskõikse näoga seal seistes, ajas ta teid küsima, kas ta ehk polnudki midagi muud, valgevaseset haruldasemat.

„Mina ei suutnud seda uskuda. Ütlen teile, mina tahtsin teda näha valus visklemas oma elukutses au pärast. Teised kaks tähtsusetat meest märkasid oma kaptenit ja hakkasid pikkamisi liikuma meie poole. Tullid nad lobisesid isekeskis, kuid mina ei teinud neist väljagi, nagu oleksid nad paljale silmale nägematud. Nad irvitasid vastastikku, vististi heitsid nad nalja, ma arvan. Nägin ainult, et teisel neist oli murtud käsi; ja mis puutub sellesse pikasse hallide vurrudega isikusse,

1) Kuldraha — naelsterling.

siis see oli peamasinist, mitutpidi üsna kurja kuulsusega mees. Nead olid minule õhk. Nad lähenesid. Kapten vahtis elutult oma jalge vahele: tema näis olevat nii pööraselt laiaks pondunud mingi haiguse tõttu, mingi tundmata mürgi saladuslikul mõjul. Ta tõstis oma pea, nägi neid kahte enda ees ootavat, avas suu õudselt irvitava moonutusega tursunud näos, vististi et rääkida, aga siis näis talle mingisugune uus mõte pähe turgatavat. Tema paksud sinakaspunased huuled liitusid tummalt, ta läks otsustava tuigerdusega vankri-logu juurde ja hakkas selle uksekäerauda kiskuma niisuguse kuulmatu ja kärsitu jöhkrusega, et mina arvasin kogu kupatise, hobuse ja kõik, küljeli langevat. Kutsar, kes ärkas oma mõtiskelust jalapätka vahtides, avaldas äärmise hirmu tunnuseid ja hoidis kahe käega end istmel kinni, vahtides ise seda päratut keremürakat, kes murdis endale teed tema sõidukisse. See vöbises ja rappus kolinal ja mehe kallutatud kaela punane kukal, tema pingutavate reite jämedus, määrdinud ja roheline ning kollasetriibulise selja päratu paisumine, kogu selle kireva ja räpase müraka sissemurdev jõupingutus paiskasid vaatajas oma naljaka ja hirmutava mõjuga segi tõenäolikkusetunde, nagu teevad seda need veidrad ja selged nägemused, mis palaviku ajal kohutavad ja võluvad inimest. Ta kadus silmist. Ma peaaegu ootasin, et katus käriseb kaheks, et see väike kast ratastel pakatab nagu küps puuvillakaun — kuid ta ainult vajus kokkulitsutud vedrude kriiksudes madalamaks ja üks aken langes raginal maha. Mehe õlad tulid uuesti kitsasse avausse litsutuna nähtavale; tema pea rippus välja, täispuhutud ja kõikuv nagu õhupall nõõri otsas — higine, tulivihane, märatsev. Ta sirutas kutsari poole vihase raputusega oma rusika, tõntsaka ja punase, nagu tükk toorest liha. Ta karjus kutsarile, et see edasi sõidaks, minema läheks. Kuhu? Võib-olla Vaiksesse ookeani. Kutsar laksutas piitsa; hobune norskas, kargas korraks tagujalgele üles ja pistis siis nelja minema.

Kuhu? Apiasse? Honolulusse? Tal seisis sõiduks ees kuus tuhat penikoormat sooja maavööd ja täpsat aadressi ma ei kuulnud. Norskav hobune viis ta ainsa silmapilguga *in die Ewigkeit* ja mina pole teda enam kunagi näinud; veel enam — ma ei tea ka kedagi teist, kes oleks teda kuski silmanud pärast seda, kui ta kadus minu vaatepiirilt, istudes väikeses sõidukilokus, mis vilksas valges tolmupilves ümber nurga. Tema sõitis ära, sai olematuks, kadus, põgenes; ja on pöörane mõelda, et ta oleks nagu endaga kaasa viinud isegi selle sõiduki, sest kunagi pole ma enam kohanud punakaskõrbi hobust, kel lõhkine kõrv ja keda juhivad unistav katkise jalaga tamiillane. Vaikne ookean on tõepoolest suur; aga kas ta sealgi paiga leidis oma annete kasutamiseks, jääb teadmata. Kindel on, et ta kadus ruumi nagu nõid luuavarrel. See väike, kel käsi sidemega kaelas, jooksis vankrile järele, määgides: „Kapten! Kapten ae! Ae-e-e-e!“ kuid mõne sammu järele jäi ta seisma, laskis pea longu ja tuli pikkamisi tagasi. Vankrirataste valju mürina peale pöördus noormees kannal ringi. Ta ei teinud ühtegi teist liigutust ega märki ja jäi vahetima uues suunas ka pärast seda, kui vaner oli kadunud silmast.

„See kõik sündis rutemini kui rääkides, sest mina püüan aeglases kõnes teile seletada nägemismuljete silmapilkset mõju. Järgmisel hetkel ilmus näitelavale segavereline kirjutaja, kelle Archie saatis vaeseid *Patna* merehädalisi vaatama. Tema jooksis agaralt oma palja peaga, vahtides paremale ja pahemale, ning tal oli oma ülesandega väga tegemist. See paratamatult nurjus peasisu suhtes, aga teistele ta lähenes ülespuhutud tähtsusega ja leidis enda kohe ägedas vaidluses mehega, kel käsi kaelas ja kel oli haruldaset suur iha kakelda. Tema ei laskvat ennast ometi käsutada — ei, pagan võtku. Ja tema juba ei laskvat endale mõne väikese häbematu segaverelise paberimäärja poolt hirmu nabka ajada. Tema juba ei löövat ühegi „seda sorti mehi-

kese“ pärast verest ära, olgugi asi „ei tea kui tõsi“. Ta lõugas kõigest kõrist oma soovi, iha, otsuse — minna voodi. „Kui te poleks mõni jumalast mahajäetud portugallane,“ kuulsin teda karjuvat, „siis te teaksite, et minu õige paik on ravilas.“ Ta pistis oma terve käe rusika teisele nina alla; rahvast hakkas kokku voolama; segavereline kohmetus, kuid püüdis kõigest hingest oma väärikust alal hoida ja katsus oma kavatsust selgitada. Mina läksin minema, ilma et oleksin oodanud lõppu.

„Kuid see juhtus nõnda, et sel ajal oli üks minu mees ravilas ja kuna ma päev enne asjaharutamist teda vaatama läksin, siis nägin valgete osakonnas seda väikest mehikest päris arust segasena selili visklemas, käsi lahas. Minu suureks imestuseks oli ka teine, too pikk, sorakil valgete vurrudega mees, siia pugunud. Mulle tuli meelde, et nägin teda riidu ajal kõrvale hiilivat, pooleldi rinda ette ajades, pooleldi kõssi tõmbudes, püüdes maksu mis maksab hoiduda end arana näitamast. Nagu näis, polnud ta siin mail võoras ja oma õnnetuses oli ta otseteed läinud Mariani turuäär- sisse piljardiruumi ja joogilokaali. See sõnuleletamatu hulgas Mariani, kes tundis meest juba varem ja oli tema pahesid teeninud paaris teises paigas, suudles tema ees nii-öelda maad ja asetaski ta oma kurikuulsa urka teisel korral ühes tarvilise hulga pudelitega kamb- risse. Näib, nagu oleks see mees kannatanud mingi- suguse segase hirmutunde all oma isiku suhtes ja püü- dis ennast sellepärast varjata. Ometi Mariani rääkis mulle hulk aega hiljem (kui tuli laevale kokka kimbu- tama mõne sigari hinna pärast), et tema oleks ilma pikema jututa selle mehe heaks ka rohkem teinud, ta- suks mingisuguse jultunud heateo eest, mille osaliseks ta saanud juba palju aastaid tagasi — niipalju kui mina asjast aru sain. Ta lõi kaks korda oma tugevale rin- nale, pööritas oma ilmatu suuri must-valgeid silmi, mil- les hiilgasid pisarad, ja ütles: „Antonio ei unusta ku-

nagi — Antonio ei unusta kunagi!“ Milline see kõlbusevastane kohustus just oli, seda ei saanud ma kunagi teada, kuid oli see mis oli, igatahes oli Mariani mehele andnud kõik võimalused tapi ja taba taha jäämiseks, ühte ruumi, mis sisaldas tooli, laua, madratsi ühes nurgas ja hulga laest langenud lupja põrandal ja kus ta kannatas meeletut hirmu, püüdes südant rinnas hoida nende abinõudega, mis olid Marianil käepärast. See kestis nõnda kolmanda päeva öhtuni, siis pidi ta mõne hirmsa karjatuse järele põgenedes varju otsima leegioni sadajalgiste eest. Ta murdis ukse lahti, kargas elupäästmiseks mööda nagisevat treppi alla, langedes otse teed Mariani kõhule, ajas enda uuesti püsti ja pistis jäneseana tänavaile. Vara hommikul korjas politsei ta kustki prügihunnikult. Alguses oli ta arvanud, et politsei viib ta võllatõmbamiseks, ja võitles kangelasena oma vabaduse eest, aga kui mina tema aseme ette istusin, siis oli ta juba kaks päeva üsna rahulikult mööda saatnud. Tema kõhn pronksitaoline pea ühes valgete vurrudega paistis peenena ja rahulikuna padjal ja oleks tuletanud meelde sõjas kurnatud lapseliku hingega sõduri pead, kui tema pilgu sisutust helgist poleks piilunud tondilise hirmu vilgatus, mis sarnanes vaikselt akna taga luurava kirjeldamatu õudusekujuga. Tema oli nii äärmiselt rahulik, et hakkasin hellitama arutult lootust kuulda midagi selgitavat selle kurikuulsa asja kohta, muidugi tema seisukohalt. Ma ei suuda seletada, miks ihkasin tuhnida selle sündmuse kahetsusväärseis üksikasjus, mis ju puutus minusse ainult selles mõttes, et olin liige nende tundmatute inimeste ühingu, keda hoidis kokku ühine kuulsustoomata töö ja truudus teatud üldisele aumõistele. Kui tahate, võite seda nimetada haiglaseks uudishimuks, kuid mul on kindel tundmus, et mina tahtsin millegi jälile jõuda. Võib-olla ma lootsin ebateadlikult, et leian mingi sügava ja heakstegeva põhjuse, mingi halastava seletuse, mingi vabanduse veenva varjugi. Praegu mõistan väga

hästi, et lootsin võimatut — lootsin peletada inimloomuse kõige kangekaelsemat viirastust — piinavat kahtlust, mis tõuseb uduna, salajaselt purevana nagu uss; ägedamaid külmavärinaid peale ajavana kui surma kindel lähenemine — kahtlust tolle ülisma võimu kohta, mille aujärjeks on kindlad käitumistraditsioonid. See on kõige kõvem kalju, kuhu vastu võib põrgata; see tekitab kisendavat kabuhirmu ja väikesi, vaikkeid alatusi, see on õnnetuste tõeline vari. Uskusin ma imet? ja miks ihkasin teda nii tuliselt? Oli see minu enda pärast, et ma soovisin leida kas-või vabandusevarjugi selle noormehe jaoks, keda ma polnud kunagi varem näinud, kuid kelle välimus üksi andis isikliku värvingu mõtteile, mis olid tekkinud tema nõrkuse teadmistest, muutes selle salapäraseks ja hirmsaks asjaks, nagu oleks ta mõni näpunäide hävitavalt saatusel, mis valmis meie kõigi tarvis, kelle noorus — omal ajal muidugi — sarnanes tema noorusega? Kardan, et selline oli minu juurdluse salajane põhjus. Ma lootsin kahtlemata mingit imet. Ainuke asi, mis mind selle pika aja tagant veel nüüdki imena rabab, on minu rumaluse ulatus. Mina lootsin tõepoolest sellelt nõdralt ja kahtlaselt põdejalt saada mingi nõiasõna kahtluseviirastuse vastu. Ma pidin küll olema väga meeltheitvas seisukorras, sest ajaviitmata, pärast väheseid ükskõikseid ja sõbralikke sõnu, millele tema vastas vastutulelikult, kuid väsinult, nagu seda oleks teinud iga viisakas haige, laususin ma sõna *Patna*, mille mässisin siidloorina õrnasse küsimusse. Õrnatundeline ma olin enesearmastusest; ma ei soovinud teda ehmata; tema pärast polnud mul muret; mul polnud tema vastu ei viha ega kaastundmust; tema kannatused polnud mulle tähtsad, tema päästmine ei tulnud mul mõttesegi. Väikestes ilgustes oli ta vananenud ja nüüd ei suutnud ta enam sisendada ei jälkust ega kaastundmust. Ta kordas küsivalt: „*Patna?*“ näis üürikeseks pingutavat oma mälu ja ütles siis: „Üsna õige. Mina olen siin kaugel juba

vana vilunud asjamees. Mina nägin tema põhja vaju-
vat.“ Olin just valmis selle ogara vale kohta oma
pahameelt avaldama, kui ta lisas pehmelt: „Ta oli
täis roomajaid.“

„See pani mu mõtlema. Mis ta sellega arvas?
Püsimatu hirmuviirastus tema klaasiste silmade taga
näis olevat vaik ja vaga ning näis vahtivat igatsevalt
minule vastu. „Nad viskasid mu keskvalvekorral koikust
välja, et näeksin tema põhjaminemist,“ jätkas ta mõtli-
kul toonil. Tema hää l kõlas äkki häirivalt tugevalt. Ma
kahetsesin oma rumalust. Halastajaõe lumitiivulist tanu
ei paistnud haigla silmapiiril kuski lendlemas; ent eemal
tühjade raudvoodite rea keskel istus keegi kuski lae-
val sadamas õnnetult vigastatu pruunina ja kõhnana,
valge side laaberdajalikult ümber otsaesise. Äkki viskas
mu huvitav haige oma katsesarvena peene käsivarre sirgu
ja haaras mul õlast kinni. „Ainult minu silmad olid kül-
lalt head, et näha. Oma silmanägemise poolest olen
ma kuulus. Sellepärast nad vist mind kutsusidki. Ükski
neist polnud küllalt kärmas, et näha teda vajumas; ne-
mad nägid ainult, et tema oli tõesti läinud, ja siis kar-
jusid nad kõik üheskoos nõnda...“ Hundiulumine löi-
kas mul hingepõhjani. „Oo, tehke, et ta vait jääks,“
vingus vigastatu ärritatult. „Ma arvan, teie ei usu mind,“
jätkas teine kirjeldamatu enesearvamusega näos. „Kin-
nitan teile, siinpool Pärsia lahte pole kellelgi selliseid
silmi nagu minu omad. Vaadake voodi alla!“

„Muidugi kummardusin ma kohe. Olen kindel, iga
teine oleks minu asemel sedasama teinud. „Mida teie
näete?“ küsis ta. „Ei midagi,“ ütlesin mina, tundes enda
ees koledasti häbi. Tema vahtis mu nägu metsiku ja
hävitava põlgusega. „Just nõnda,“ ütles ta, „aga kui mina
vaataksin, siis mina näeksin — pole ju olemas silmi,
nagu minu omad, ütlen ma.“ Jällegi haaras ta minust
kinni ja tõmbas minu enda juurde alla, ihates oma sü-
dant kergendada usaldava vestlusega. „Miljonid roosad
kärnkoni. See on hullem, kui näha laeva vajumas. Ma

võiksin vajuvaid laevu vaadeldes kogu päeva oma piipu
suitsetada. Miks nad mulle mu piipu tagasi ei anna?
Siis võiksin ka kärnkoni vaadeldes suitsu teha. Laev
oli neid täis. Neid peab silmas pidama, teate.“ Ta pil-
gutas veidralt silmi. Higi tilkus minu otsaesiselt tema
peale, minu toimne kuub kleepus märjale seljale: pä-
rastlõunane tuul pühkis ägedalt üle vooditerea; ees-
riiete kõvad voldid liikusid püstloodis, klõbistades vask-
varbu, tühjade voodite vaibad löid iili käes kuulma-
tult vastu põrandat ja mind läbis värin kuni üdini. Troo-
pika pehme tuul teeskles selles tühjas ravilas kõledust,
nagu oleks ta mõni talvetorm kuski tühjas kuuris kodu-
maal. „Ärge laske teda enam karjuma hakata, härra,“
hüüdis vigastatu eemalt abitus vihas häälitsedes, mis
kõlas müüride vahel nagu põrisev hüüe kuhugi tunne-
lisse. Haarav käsi kiskus mind õlast; ta piilus mind
kavalasti. „Laev oli neid täis, teate, ja meie pidime salaja
säared tegema,“ ta sosistas äärmise kiirusega. „Kõik
roosad. Kõik roosad — suured nagu bulldogid, silm
pealael ja küüned ümber inetu suu. Oeh! Oeh!“ Jär-
sud tõmmutused lasksid elektrilöökidena lameda vaiba
all aimata kõhnade jalgade joonestikku; ta vabastas mu
õla ja kahmas millegi järgi õhku; tema keha võdises
nagu lõtv kandlekeel; ja kuna mina vaatasin alla, tun-
gis viirastuslik hirm läbi tema klaasiste silmade. Silma-
pilkselt moondus tema vana sõdurinägu oma peente
ja rahulikkude piirjoontega minu pilgu ees kavala sala-
likkuse, vastiku ettevaatlikkuse ja meelegeitliku hirmu
mõjul. Ta lämmatas esiletungiva karjatuse. „Ss! mis
nad nüüd seal all teevad?“ küsis ta ja näitas põrandale
fantastilise ettevaatusega hääles ning liigutuses, mille
täendus löi mulle pähe õudse välgatusena ja tegi vas-
tikuks mulle minu enda aru. „Nad magavad kõik,“ vas-
tasin mina ja silmitsesin teda teravalt. See oligi, mida
ta kuulda tahtis, just need sõnad suutsid teda rahustada.
Ta tõmbas sügavalt hinge tagasi. „Ss! Tasa, rahu! Mina
olen siin kaugel juba vana vilunud asjamees. Mina neid

tõpraid tunnen. Kes liigutab, kohe pähe! Neid on seal liiga palju ja laev ujub ainult veel kümme minutit.“ Ta hingeldas jällegi. „Ruttu,“ ta kiljatas äkki ja jätkas karjudes: „Nad on juba kõik ülal — miljonid. Nad tallavad minu otsas! Oodake! Oo, oodake! Ma löön nad kui kärbsed maha — karjakaupa. Oodake! Appi, a-ppil!“ Lõpmatuseni venitatud ulgumine täiendas minu segaduse. Nägin, kuis vigastatu tõstis eemal oma käed kinnimärsitud pea juurde, kurguni põlletatud haiglaassistent ilmus silmapiirile, paistes nagu läbi tagurpidise pikksilma vaadatuna. Tunnustasin enda lööduks ja ilma pikema arupidamiseta kargasin läbi pika akna välisrõdule. Ulgumine tõttas kui kättemaks minu kannul. Pöördusin kuhugi tühja koridori ja äkki muutus minu ümber sootu vaikseks ja rahulikuks ning mööda tühja ja heledat treppi alla astudes ma võisin rahunud jällegi koguda oma hajunud mõtteid. All kohtasin asutise arsti, kes läks üle hoovi ja peatas mind. „Käisite oma meest vaatamas, kapten? Ma arvan, homme laseme ta välja. Neil hulludel pole ju vähimatki aimu oma hoidmisest. Meil on ka see palverändurite laeva peamasinist siin. Huvitav juhtum. Pahimat sorti *delirium tremens*. Ta on selle kreeklase või itaallase kõrtsis kolm päeva järgemööda joonud. Mis võib siin loota? Neli pudelit seda sorti konjakit päevas, öeldi mulle. Imeline, kui see tõsi on. Peab küll olema raudplaatidega seest vooderdatud. Pea, ah! pea, muidugi, läinud, kuid kõige huvitavam selles on teatud meetod märatsemises. Mina katsun seda selgitada. Väga imelik — see loogiline niit sellises deliiriumis. Traditsiooniliselt peaks ta nägema usse, aga tema ei näe. Vana hea traditsioon on tänapäev hävinemisel. Eeh! Tema nägemused keerlevad konnade ümber. Ha, ha! Ei, tõepoolest, kunagi varem ma pole tundnud nii suurt huvi joomahullustuse vastu. Õigupoolest ta peaks sellise rikkaliku katsetuse tagajärjel juba surnud olema, teate, aga mees elab. Oo, see on visa loom. Pealegi veel kakskümmend neli aastat siin lõunas. Te peaksite

tingimata kordki talle pilgu heitma. Õilsa välimusega vana joodik. Kõige haruldasem inimene, keda ma kunagi kohanud — arstiliselt muidugi. Kas tahate?“

„Kogu aja püüdsin teeselda harilikku viisakat huvi, kuid nüüd pomisesin ettekäändeks kahetsevalt ajapuudusest ja andsin ruttu kätt. „Muidugi,“ hüüdis ta mulle järele, „kohtuistungist ta ei saa osa võtta. Mis te arvate, on tema tunnistus tähtis?“

„Mitte põrmugi,“ hüüdsin ma väravalt tagasi.

KUUES PEATÜKK.

„AMETIVÕIMUDEL oli nähtavasti sama arvamus. Asjaharutamist edasi ei lükatud. Seaduse rahuldamiseks toimetati asja määratud päeval ja — kahtlemata tema inimliku huvipakkuvuse tõttu — pealtkuulajaid oli palju. Tõsiasjade suhtes polnud mingit kahtlust — nimelt ühe olulise tõsiasja suhtes. Kuidas *Patna* sai vigastuse, seda oli võimatu kindlaks teha; kohus igatahes ei lootnud seda teha võivat, ja kogu saalis polnud ühtegi inimest, kes oleks sellest hoolinud. Kuid nagu ma juba teile ütlesin, kohal olid kõik sadamas viibivad mere-mehed ja ranna ärirahvas. Kas nad ise seda teadsid või mitte, kuid huvi, mis neid siia ajas, oli puhtpsühholoogiline — lootus näha paljastatuna inimese meeleliigutuste tugevust, võimsust ja koledust. Loomulikult ei võidud midagi selletaolist paljastada. Selle ainsa mehe ülekuulamine, kes suutis ja tahtis vastata, piirles asjatult kõigile tuntud tõsiasja ümber ja temale sadavate küsimuste mäng oli sama õpetlik kui vasaraga tagumine raudkastile, et teada saada, mis tal sees. Siiski, ametlik juurdlus ei võinudki midagi muud olla. Tema esemeks ses asjas polnud mitte põhjalik miks, vaid pealiskaudne kuidas.

„Noormees oleks võinud siin selgitust tuua ja olgugi et just see oligi, mis pealtkuulajaid huvitas, kis-

kusid temale esitatud küsimused ta paratamatult sellest eemale, mis oli minu arvates ainus teadmishäälne tõde. Määratud ametivõimudelt ei võid ometi loota, et nad tungiksid juurdlusel inimese hinge seisukorda — või on küsimuses ainult tema maksa seisund? Nende ülesandeks oli jõuda tagajärgede juurde ja õieti-õelda juhuslik politseikohtunik ja kaks kohtukaasistajat mere-meest ei kõlbagi millekski muuks. Sellega ei taha ma tähendada, nagu oleksid need inimesed olnud rumalad. Politseikohtunik oli väga kannatlik. Üks kõrvalmeestest oli purjelaeva kapten, kel punane habe ja vagaduse kalduvused. Teine oli Brierly. Suur Brierly. Mõni teist on vististi kuulnud suurest Brierlyst — tolle Blue Star liini toreda laeva kaptenist. See oli tema.

„Brierly paistis temale osaks saanud aust väga tüdinud. Tema polnud kogu oma elus teinud ainustki eksisammu, teda polnud tabanud ükski õnnetus ega soovimatu juhtum, kunagi polnud ta tundnud oma vahetpidamatus tõusus ainsatki takistust ja tema näis olevat neid õnnelikke, kes ei tea midagi kõhklemisest, veel vähem eneseusalduse puudusest. Kolmekümnekaheksalt oli tema käsutada juba üks parimaist laevust idamaises kaubanduses ja mis veel enam, tema ise oli sellest väga kõrges arvamuses. Tema meelest polnud midagi selletaolist maailmas olemas ja ma arvan, kui temalt oleks otseteed küsitud, siis oleks tema tunnustanud, et pole olemas teist temaväärilist kaptenit. Valik oli langenud õigele mehele. Ülejäänud inimsugu, kes polnud käsitanud kuuteistkümmesõlmelist terasaurikut *Ossa*, olid üsna viletsad olevused. Tema oli merel päästnud inimesi, oli aidanud hädalisi laevu; ta omas kuldse kronomeetri kinnitusseltside kingitisenä ja merebinokli kohase sissekirjutisega mingilt välisriigi valitsuselt, mälestuseks tema teenete eest. Ta oli oma teenetes ja tasudes äärmiselt teadlik. Tema meeldis mulle väga, kuigi mõned — sealjuures lahked ja sõbralikud inimesed — ei võinud teda silmaotsaski kannatada. Mul pole

vähimatki kahtlust, tema pidas ennast minust palju kõrgemaks — tõepoolest, kui oleksite olnud kas-või Ida- ja Lääne-India keiser, isegi siis oleksite end tema kõrval tundnud madalamana —, kuid ma ei olnud sellest põrmugi haavunud. Tema ei vihanud mind ei sellepärast, mis ma suutsin ega ka sellepärast, mis ma olin — kas mõistate mind? Olin mittearvestatav suurus lihtsalt sellel põhjusel, et ma polnud maailma ülim õnneseen Montague Brierly, *Ossa* käsutaja, ning et ma ei omanud sissekirjutisega varustatud kuldchronomeetrit ega hõberaamiga binoklit, mis oleksid tõestanud minu merehelikku tublidust ja vääramatut julgust; liiatigi puudus mul terav teadlikkus mu teenetest ja tasudest ja ma ei omanud mind jumaldavat musta koera, kõige imelisemat oma laadis — sest veel kunagi polnud sellisele mehele saanud osaks nii suur armastus sellise koera poolt. Pole kahtlust, seda kõike alati oma nahal tunda, võib küllalt ärritada; aga kui mõtlesin, et selles saatuslikus hädas ühes minuga oli veel tuhat kakssada miljonit enam-vähem inimlikku olendit, siis leidsin, et võin saada oma osa tema healoomulisest ja põlglikust kaastundmusest mingi ebamäärase ligitõmbavuse pärast, mis peitus selles mehes. Ma pole kunagi endale selgitanud seda ligitõmbavust, kuid oli silmapilke, mil ma seda meest kadestasin. Eluokas ei suutnud tema rahuldunud hingele rohkem teha kui terav nõelaots siledale kaljule. See oli kadestatav. Kui vaatlesin teda tagasihoidliku ja kahvatu kohtuniku kõrval, kes asus eesistuja paigal, siis paistis tema eneserahuldus minule ja kogu maailmale kõvana nagu raudkivi. Varsti peale seda võttis ta endalt elu.

„Pole ime, et Jimi asja puhul hakkas tal igav, ja kuna mina millegi kartuse taolisega mõtlesin sellest määratust põlgusest, mis temal pidi olema kohtu ees seisva noormehe vastu, tema ise võib-olla toimetas vaikselt juurdlust oma asjas. Otsus pidi olema süüdimõistet ilma pehmenavate asjaoludeta, ja tõenduste sala-

duse võttis ta endaga merre hüpates kaasa. Kui ma üldse inimestest midagi taipan, siis pidi asi olema väga raske, üks neist pisiasjust, mis äratavad ideid — toovad ellu mingi mõtte, millega vilumatul inimesel on võimata üheskoos elada. Olen saanud teada, et see polnud ei raha, ei joomine ega naine. Ta hüppas merre ainult nädal aega pärast kohtuistungit ja vähem kui kolm päeva pärast väljasõitu sadamast, nagu oleks ta just seal keset veelagendikke märganud teise maailma väravaid pärani avanevat tema vastuvõtteks.

„Ometi polnud see äkiline aje. Tema halli peaga abiline, esimese klassi meremees ja võõrastega kena ning lahke, kuid suhtumises oma kaptenisse kõige karemad esiohvitser, keda ma kunagi näinud, jutustas mulle kogu loo pisarsilmil. Hommikul tema ilmudes laevalaele Brierly parajasti kirjutanud kaardiruumis. „Kell oli kümme minutit enne nelja,“ ütles ta, „ja keskvalve polnud muidugi veel vahetatud. Ta kuulis minu häält sillal rääkimas teise ohvitseriga ja kutsus mu sisse. Mina ei tahtnud minna, kapten Marlow, jumala tõsi, ei tahtnud — mina ei kannatanud vaest kaptenit Brierlyt, seda pean teile oma häbiks ütleva; me ei tea kunagi, missugusest materjalist keegi on tehtud. Teda oli ülenadatud üle nii paljude peade, minu oma arvestamata, ja temal oli pagana hull nuke sind väikeseks teha ei millegi muuga, kui oma moega öelda „Tere hommikust!“ Mina, mu härra, ei rääkinud temaga kunagi muidu kui aga ametiasjus ja siiski pidin end kokku võtma, et mitte häbematuks muutuda.“ (Siin ta ütles iseendale meelitusi. Mina imestasin sagedasti, kuidas küll Brierly üle poole sõidu suutis tema käitlemist taluda.) „Mul on naine ja lapsed!“ jätkas ta, „ja ma olen juba kümme aastat seda laevaseltsi teeninud, alati oodates järgnevat kaptenikmääramist — selline loll olin ma. Nii siis ta ütles mulle otseteed: „Astuge sisse, mister Jones,“ ikka oma suurustava häälega — „Astuge siia, mr. Jones.“ Ma astusin. „Määrame laeva asukoha kindlaks,“ ütles

ta ja kummardus kaardile, sirkel käes. Maksva korra järgi oleks pidanud ohvitser seda tegema oma valvekorra lõpul. Ometi ma ei lausunud midagi ja vaatasin pealt, kui tema märkis laeva asukoha tillukese ristiga ja kirjutas juurde kuupäeva ning kellaaaja. Veel praegu võin ma teda näha kirjutamas oma puhtaid ilusaid numbraid: seitseteistkümmend, kaheksa, neli e. l. Aastaarv seisis punase tindiga kirjutatult ülal kaardinurgal. Tema ei tarvitanud oma kaarte kunagi üle aasta, seda kapten Brierly juba ei teinud. See kaart on nüüd minul. Kui see oli tehtud, siis ta seisis ja vaatas, mis ta teinud, ning naeratas endamisi, pärast vaatas ta mulle otsa. „Kolmkümmend kaks penikoormat veel otse edasi,“ ütles ta, „siis oleme klaarid ning võite kursi kakskümmend kraadi lõuna poole võtta.“

„Sellel reisil sõitsime Hector Bank'ist põhja poolt mööda. Mina ütlesin: „Väga hea, härra,“ ja imestasin tema asjata jändamist, sest ma oleksin kursimuutmisest temale niikuinii enne teatanud. Just siis löi kell kaheksa: me astusime välja sillale ja teine ohvitser ütles enne teenistusest lahkumist harilikul viisil: „Logil seitsekümmend üks.“ Kapten Brierly heidab pilgu kompassile ja siis ümber. Oli pime ja selge ning tähed paistsid heledasti nagu külmal õöl kuski kõrgeis laiuskraadides. Äkki ta ütleb nagu kerge ohkega: „Ma lähen pärasse ja panen ise logi nullile, nii et ei oleks eksitust. Kolmkümmend kaks penikoormat samas kursis edasi ja siis on hädaoht möödas. Pidage — parandus logil on kuus protsenti, nii siis kolmkümmend numbrilaua ja teie võite kohe võtta kakskümmend kraadi tüürpoordi poole. Pole ju mingit mõtet maad kaotada — eks?“ Ma polnud kunagi kuulnud teda nii palju ühe joonega rääkivat ja seegi oli asjata, nagu mulle siis näis. Ma ei öelnud midagi. Tema läks trepist alla ja koer, kes oli tal alati kannul, ükskõik kuhu ta õõsel või päeval liikus, järgnes temale, nina maas. Kuulsin tema kontse komps, komps laevapäras, siis ta peatus

ja ütles koerale: „Mine tagasi, Rover. Sillale, mu poiss! Mine — edasi!“ Siis hüüdis ta mulle pimedusest: „Pange koer kaardiruumi kinni, mr. Jones — eks ju?“

„See oli viimne kord, kus kuulsin ta häält, kapten Marlow. Need olid viimsed sõnad, mis ta rääkis elava inimolevuse kõrvale, sir.“ Siin löi vanamehe hääl ebakindlaks. „Tema kartis, et vaene loom võiks talle järele hüpata, mõistate?“ jätkas ta väriseval häälel. „Jah, kapten Marlow. Tema seadis logi minu tarvis; tema — suudate seda uskuda? — isegi õlitas teda. Õlikann seisis pärast sealsamas, kuhu ta tema jätnud. Abitüürimees tuli pool kuus voolikuga laevapära pesema, siis aga jättis kõik sinnasamasse ja jooksis sillale: „Palun, tulge laevapärasse, mr. Jones,“ ütles ta. „Seal on imelik asi. Mina ei taha sellesse puutuda.“ See oli kapten Brierly kuldchronomeeter, mis oli hoolsasti ketiga reelingi külge riputatud.

„Niipea kui minu silm langes sellele, käis minust kohe nõksatus läbi ja ma mõistsin kõik, härra. Minu jalad läksid all nõrgaks. Mul oli, nagu oleksin ma tema üle parda minemist näinud ja ma teadsin, kui kaugel ta meie selja taga juba oli. Päralogi näitas kaheksateistkümme kolm neljandikku miili ja neli polti puudus peamastilt. Pistis need tasku, et oleks kergem põhja minna, arvan ma; kuid, Issand, mis tähendavad neli polti kapten Brierly taolisele mehele. Võib-olla oli tema eneseusaldus lõpuks ometi pisut kõikuma löönud. See on ainus kõhklemismärk, mis ta kogu oma elus avaldanud, arvan ma; kuid ma võiksin tema eest vastutada, et niipea kui ta oli üle parda, siis ei teinud ta enam ainustki katsed ujumiseks, nagu ta siis, kui oleks langenud merre juhuslikult, oleks võinud kas-või kogu päeva veepinnal püsides päästmist oodata. Ja muidugi, härra. Tema ei vandunud kellelegi alla — nagu ma kuulsin teda ennast kord ütlevat. Kesksvalvel oli ta kirjutanud kaks kirja, ühe laevaseltsile, teise minule. Sõidu kohta andis ta mulle

hulga juhatusi — ehk küll mina olin ametis juba siis, kui tema alles õppis — ja lõpmata palju näpunäiteid selle kohta, kuidas meestega talitada Šanghais, nii et mina saaksin jääda *Ossa*'t käsutama. Ta kirjutas, nagu kirjutaks isa oma lemmikpojale, kapten Marlow, ja ometi olin temast kakskümmend viis aastat vanem ning maitsesin meresoola juba siis, kui temal polnud veel õieti püksegi jalas. Oma kirjas laevaomanikele — kiri oli minu tarvis lahti jäetud — ta ütles, et olevat nende ees alati oma kohust täitnud — kuni käesoleva silmapilguni — ja isegi praegu ta ei tarvitavat nende usaldust kurjasti, sest tema jätvat laeva käsutuse mere-mehe hooleks, kellest asjatundlikumat ei olevat leida — mõeldes seega mind, härra, mõeldes mind! Ta ütles neile, et kui tema viimne samm ei röövivat viimast usaldusenatukest nende südamest tema vastu, siis pangu nad rõhku minu truule teenistusele ja tema soojale soovitusesele, kui täidetavat tema surmaga vabamenud koht. Ja veel palju selletaolist, härra. Ma ei suutnud uskuda oma silmi. Ma olin üsna nõutu,“ jätkas vanamees suures segaduses, surudes põidlaot-saga, mis lai nagu labidas, oma silmanurgas midagi puruks. „Oleks pidanud arvama, härra, et tema hüppas ainult selleks üle parda, et kellelegi õnnetule anda viimne võimalus edasipääsuks. Tema surm, mis sündis nii hirmus äkki, ja mõtted, et mina olen nüüd õnne otsas, ei jätnud mulle peaaegu meeletuhkagi pähe terveks nädalaks. Kuid asjata. *Pelion*'i kapten määrati *Ossa*'le — tuli Šanghais pardale — niisuke väike nähvits, härra, halliruuduline ülikond seljas, lauk keset lagipead. „Ä — mina olen — ä — uus kapten, mister — mister — ä — Jones.“ Ta oli lõhnaõlisse kastetud — haises hirmsasti, kapten Marlow. Küllap pilk, mis ma talle heitsin, oli see, mis pani ta võpata. Ta pomises midagi minu loomulikust pettumusest — aga ma teadku, et tema esiohvitser saanud *Pelion*'il ametikõrgenduse — temal ei olevat sellega muidugi mi-

dagi tegemist — arvatavasti teab juhatus kõige paremini — kahju. . . Ma ütlesin: „Arge muretsege vana Jones'i pärast, härra; pagan võtku teda, tema on ju sellega harjunud.“ Märkasin kohe, et olin riivanud tema õrnu kuulmeid, ja kui istusime oma esimesel einel, hakkas ta selle ja teise kohta laeval tegema nõritsevaid märkusi. Mina polnud kunagi varem kuulnud sellist tingeltangeli häält. Ma surusin hambad kokku ja litsusin silmad taldrikule, pidades rahu, kuni suutsin; kuid lõpuks ometi ma pidin midagi lausuma: tema kargas kohe kikivarbaile, ajades kõik oma suled kohevile, nagu väike riukukk. „Te saate näha, et teil on teissuguse mehega tegemist, kui oli endine kapten Brierly.“ „Olen juba näinud,“ vastasin mina väga tõredalt, kuid teeseldes suurt huvi oma lihatüki vastu. „Teie olete suur lõuamees, mr. — ä — Jones, ja mis veel enam, te olete ka juhatuses suure lõuamehena tuntud,“ piiksus ta minule. Neetud pudelipesijad seisid sealsamas ja kuulasid kõik pealt, suud kõrvuni lahti. „Mina võin ju olla kõva pähkel,“ vastan ma, „kuid nii alla ma ei ole käinud, et rahulikult näha teid istumas kapten Brierly toolil.“ Seega panin oma noa ja kahvli lauale. „Teie ise tahaksite sellel istuda — sealt pitsitab king,“ irvitas tema. Mina lahkusin saalist, kahmisin oma kolud kokku ja olin sadamasillal kogu oma varanduse keskel, enne kui laeva täitmisega oli uuesti algust tehtud. Jah. Väljas — kaldal — pärast kümneaastast teenistust — kuus tuhat miili eemal vaene naine ja neli last, olenedes minu poolest palgast iga suutäiega, mis nad söövad. Ja muidugi, härra! Ennem neelasin ikkagi selle alla, kui kuulda kapten Brierlyt sõimatavat. Tema jättis mulle oma ööpikksilma — siin ta on; ja ta soovis, et võtaksin tema koera oma hoiule — see on siin. Halloo, Rover, mu vaene poiss! Kus on kapten, Rover?“ Koer vaatas üles ja haugatas korra, kollastes silmades nukker pilk, siis puges ta laua alla.

„See kõik sündis aastat kaks hiljem laevavareme *Fire-Queen* pardal, kuhu Jones oli saanud käsutajaks — sinnagi mingi imeliku juhuse tõttu — Mathersoni läbi — hullu Mathersoni läbi, nagu kõik teda nimetasid — kes asus harilikult ikka Haifongis, enne kui see okupeeriti. Vanamees nohises edasi: „Jah, härra, kapten Brierly mälestus elab siin edasi, kuigi mitte kuski mujal kogu maailmas. Mina kirjutasin tema isale pikalt ja laialt ning ei saanud sõnagi vastuseks — ei „Täna teid“ ega „Käige kuradile“ — mitte midagi! Vististi ei taha nad temast midagi teada.“

„See vesiste silmadega Jones, kes pühkis oma paljast pealage määrinud puuvillase rätikuga, koera halletsev haugatus ja mustus kärbeste rüvetatud kajutis, mis oli tema mälestuse ainsaks pühakohaks, heitsid Brierly unustamatule kujule sõnulseletamatult labase traagika varju — saatuse hauataguse kättemaksuna tema usu eest oma hiilgusse, mis pidi elult petma tema õigustatud hirmud. Peaaegu! Võib-olla täiesti. Kes võib öelda, millisele meelitavale arvamusele ta oli jõudnud oma enesetapmise kohta?“

„Miks astus ta selle äkilise sammu, kapten Marlow — kas oskate arvata?“ küsis Jones oma peosid kokku surudes. „Miks? See rabab minu mõistuse. Miks?“ Ta löi endale vastu kortsus otsaesist. „Kui ta oleks olnud vaene, vana ja võlgades — ilma igasuguse väljavaateta — või hullumeelne? Kuid tema juba polnud seda sorti inimene, kes läheb hulluks. Uskuge. Mida esiohvitser oma kaptenist ei tea, see pole teadmise vääriline. Noor, terve, jõukas, muredeta. . . Ma istun mõnikord siin ja mõtlen, mõtlen, kuni mu pea hakkab huugama. Pidi ju olema mingi põhjus.“

„Võite kindel olla, kapten Jones,“ ütlesin mina, „see oli midagi sellist, mis poleks meile kahele valmistanud kuigi palju meelehärmi.“ Ja siis, nagu oleks äkki valgus vilksatanud tema segasesse peajju, vaene vana Jones leidis viimse, hämmastavalt sügava sõna. Ta nuuskas oma nina ja nikutas mulle valusalt

pead: „Ja-jah! Ei mina ega teie ole kunagi endast nii suurt lugu pidanud.“

„Muidugi mõjutavad minu mälestust viimasest jutlemisest Brierlyga andmed tema eluotsa kohta, mis järgnes nii ruttu peale seda. Mina rääkisin temaga viimast korda protsessi ajal. See oli just siis, kui asjajarutamine oli esimest korda edasi lükatud — tema tuli minuga tänaval tükk maad kaasa. Ta oli ärritatud meeleolus, mida märkasin üllatusega, kuna ta ju harilikult inimesi käideldes oli täiesti külm, millesse segunes lõbusat kannatlikkust, nagu oleks tema kaaskõneleja olemasolu ainult hästiõnnestunud nali. „Nemad kiskusid minu sellesse protsessi, nagu näete,“ algas ta ja seletas tükk aega hädaldades pikalt ja laialt neist raskustest, mis toovad kaasa igapäevased kohtuistungid. „Ja jumal teab, kui kaua see võib kesta. Kolm päeva, ma arvan.“ Mina kuulasin teda vaikides; minu sellekordse arvamise järgi see oli sama hea võimalus ennast tähtsaks teha nagu iga teinegi. „Ja mis on sellest kasu? See on kõige lollem etendus, mida võib kujutella,“ jätkas ta vihaselt. Mina tähendasin, et pole ju mingit valikut. Tema katkestas mu sõnad tagasisurutud ägedusega: „Kogu aja tunnen end narrina.“ Ma vaatasin talle otsa. Asi läks juba üsna kaugele — Brierly kohta muidugi, kui ta rääkis Brierlyst. Ta jäi seisma, haaras minu kuue rapatist kinni ja sikutas korra kergesti. „Milleks piiname seda noormeest?“ küsis ta. See küsimus kõlas nii hästi kokku ühe minu mõttehelinaga, et ma põgenenud kapteni kuju oma silmis tundes kohe vastasin: „Poodagu mind või üles, aga ma ei tea muud põhjust, kui et see noormees laseb seda enesega sündida.“ Hämmastusin, nähes, et Brierly jätkas nõusolevalt minu juttu, kuigi minu väljendis pidi olema kaunikesti tume. Ta ütles pahaselt: „Jah, muidugi. Kas ta siis ei näe, et tema kapteninäru on putku pistnud? Mida ta siis ootab? Teda ei või miski päästa. Tema laul on lauldud.“ Ta astus mõned sammud vaikides. „Milleks süüa kõike seda mustust?“

hüüdis ta idamaise energiaga väljendises — ainuke energia, mille jälgi võib leida ida pool viiekümnendat meridiaani. Ma imestasin väga tema mõtete suunda, aga nüüd olen kindel, et tema jäi oma iseloomule truuks: oma südamepõhjas vaene Brierly kahtlemata mõtles iseendast. Ma tähendasin sellele, et teatavasti on *Patna* kapten oma pesa sulgedega vooderdanud ja võib endale igalt poolt hankida kadumise võimalusi. Jimiga oli lugu teisiti: valitsus andis talle praegu meremeestekodus ulualust ja vististi polnud tal enesel ainustki penni taskus. Põgenemine maksab pisut raha? „Kas tõesti? Mitte alati,“ ütles ta kibeda naeruga ja lisas ühe minu hilisema märkuse kohta juurde: „Noh, siis las ta poeb kakskümmend jalga maa alla ja seisab seal! Jumala eest! Mina teeksin seda.“ Ma ei tea, miks tema toon mind nii ärritas, et ütlesin: „On omamoodi julgustegu asjadele nii näkku vaadata, nagu tema seda teeb, teades väga hästi, et kui ta põgeneks, ei võtaks keegi vaevaks teda taga ajada.“ „Ära neetud olgu julgus!“ urises Brierly. „Selline julgus ei aita inimest püsti hoida ja mina ei pane seda sorti julgust mikski. Iseasi, kui ütleksite, et see on mingi argus — hellitusest. Teate, mis ma teile ütlen: annan kakssada ruupiat, kui teie omapoolt lisate sada ja vaevaks võtate nii korraldada, et see vennike homme hommikul vara selle paiga klaariks teeb. Poiss on ju džentlmen, kuigi temaga ei taheta enam kokku puutuda — seda peaks ta ometi taipama. Tema peab seda! See põrgulik avalikkus on liig hirmus. Seal istuda, kuna kõik need neetud pärismaalased — madrused ja korterimeistrid — annavad tunnistusi, mis peaksid suutma inimest häbitulega tuhaks põletada. See on järe. Marlow, kas teie siis ei arva, ei tunne, et see on järe, kas te ei mõista seda — ütleme — meremehena? Kui tema lähaks minema, siis oleks kõigel korraga lõpp.“ Brierly rääkis need sõnad harilikust suurema elavusega, tehes liigutuse, nagu tahaks ta oma taskuraamatu välja võtta.

Mina takistasin teda, seletades külmalt, et selle nelja mehe argus ei tundu minule nii tähtsana. „Ja ometi, arvan ma, nimetate end meremeheks,“ lausus tema vihaselt. Mina ütlesin, et selleks ma pean end ja loode-tavasti olengi ma seda. Tema kuulas mu ära ja tegi siis oma suure käega liigutuse, mis näis röövivat mi-nult mu individuaalsuse ja suruvat mu hulga sekka. „Kõige halvem,“ ütles ta, „on see, et teil kellelgi pole auväarsusetunnet: teie ei mõtle küllalt sellele, mida teilt oodatakse.“

Me olime seni pikkamisi kõndinud ja peatusime nüüd sadamakontori vastas, sama koha ees, kust päratu *Patna* kapten oli nõnda kadunud, nagu oleks maru väikese udusule ära kandnud. Ma naeratasin. Brierly jätkas: „See on lihtsalt häbi. Meie seas on igasugu-seid — ka patenditud kelme, kuid, pagan võtku, me peame alal hoidma oma ametiau või muidu pole me varsti paremad kui potipaikajad, kes kolavad mööda maailma ringi. Meid usaldatakse. Kas mõistate — usaldatakse! Õieti öelda, mulle ei tee mingit peavalu kõik need palverändurid, kes tulnud kunagi Aasiast, aga korralik mees poleks nõnda talitanud isegi kaltsu-pakkide koormaga. Meie pole organiseeritud kogu ja meid hoiab koos ainult selletaolise korralikkuse nimetus. Selline asi hävitab usalduse. Mõni mees võib kogu oma ea merel mööda saata, ilma et vaja oleks surmale silma vaadata, aga kui see silmapilk tuleb... Ahaa! Kui mina...“

„Ta katkestas ja jätkas siis muudetud toonil: „Mina annan teile kakssada ruupiat, Marlow, ja teie lähete räägite selle poisiga. Pagan võtku teda! Sooviksin, et ta poleks kunagi siia tulnud. Lugu on ju nii, et minu omastest mõned tunnevad teda. Vanamees on pastor ja mulle tuleb meelde, et ma puutusin temaga kokku, olles mineval aastal Essexis oma sugulaste juures. Kui ma ei eksi, siis oli vanamees oma meremehest poja peale väga uhke. Hirmus! Mina ise ei või seda teha, kuid teie...“

Nõnda siis Jimi tõttu oli mul võimalus pilku heita tõelisse Brierlysse ja seda just mõni päev varem, kui ta usaldas niihästi oma tõelise kui ka teeseldud osa merele. Muidugi loobusin mina asjasse segamast. Viimaste sõnade „kuid teie“ toon (vaene Brierly ei võinud teisiti) näis ilmutavat, et mina pole rohkem tähelepanu väärt kui mõni putukas, ja see ajas minu seda ette-panekut meelepahaga tagasi lükkama; selle ärrituse mõjul või mõnel muul põhjusel mina jõudsin otsusele, et kohtutoiming on Jimile raskeks karistuseks ja et selle väljakannatamine — tegelikult tema vabal tahtel — on kergendavaks asjaoluks tema vastikus loos. Enne ma polnud selles nii väga kindel. Brierly läks vihaselt minema. Sel korral oli tema meeolu mulle suurem saladus kui praegu.

„Järgmisel päeval, jõudes hilja kohtukotta, istusin seal üksinda. Muidugi ei suutnud ma unustada oma kõnelust Brierlyga ja nüüd olid nad mõlemad mul silme ees. Ühe näoilme laskis oletada sünget häbematust, teise oma põlglikku tüdimust, kuid üks ilme ei tarvit-senud olla õigem kui teine ja nagu ma tähele panin, teine neist polnud mitte õige. Brierly polnud tüdinud, vaid vihane ja kui see oli nõnda, siis ehk ka Jim polnud häbematu. Minu arvates ta polnud seda mitte. Ma kujutlesin, et tema on meeleheitel. Siis meie pilgud kohtusidki. Nemad kohtusid ja tema silmist tulev vaade röövis mult igasuguse julguse teostada oma ebamäärast kavatsust, temaga rääkida. Mõlema oletuse — häbe-matuse või meeleheite — korral tundusin temale tarbe-tuna. See oli protsessi teine päev. Varsti peale meie pilkude kohtumist lükati asjahaarutamine edasi järgmi-seks päevaks. Valged inimesed läksid kohe välja. Jimi oli lastud juba pisut varem tagasi astuda ja nõnda oli tema lahkujate seas üks esimestest. Nägin tema laiade õlgade ja pea joonestikku uksevalguses ja kuna mina pikkamisi ukse poole astusin, kõneldes kellegagi — kellegi võõraga, kes oli juhuslikult minuga juttu teinud,

— võisin ma seest näha, kuis ta oma mõlemad küünar-
nukid toetas rõdu käsipuile, pöörates selja kitsa rahva-
voolu poole, mis igrites mööda mõneastmelist treppi
alla. Kostis häältekömin ja jalgade kobin.

„Järgmiseks asjaks, arvan, oli süüdistus vägivallas
ja teoga haavamises, mis sihitud ühe laenuandja vastu,
ja kaebealune, keegi pika valge habemega auväärt
külaelanik, istus otseteed ukse taga matil ühes oma
poegade, tütarde, väimeeste, miniate ja, peab arvama,
poolte elanikkudega kogu külast, kes lobisesid või sei-
sid muidu tema ümber. Keegi sale, tumedanahaline
naine, osa musta selga ja teine must õlg paljas ning
peenike kuldrõngas ninas, hakkas äkki heleda ja riika
häälega rääkima. Minu kaaslane vaatas loomusunniliselt
sinnapoole. Sel silmapilgul jõudsi uksest välja ja
läksime Jimi laiaist seljast mööda.

„Kas ehk need külaelanikud olid tolle kollase koera
kaasa toonud, seda ma ei tea. Igatahes aga oli koer
seal ja sõelus inimeste jalgade vahel edasi-tagasi —
tummalt ja hiilivalt, nagu pärismaalaste koertel viisiks,
ning minu kaaslane komistas tema otsa. Koer pistis
häält tegemata minema, mees ütles pisut valjemal häälel
naerdes: „Vaata nüüd seda viletsat koera,“ ja peale
seda viis sissetungiv rahvavool meid kohe lahku. Mina
tõmbusin silmapilguks vastu müüri tagasi, kuna võõras
katsus trepist alla pääseda ja kadus. Nägin, kuis Jim
ruttu ümber pöördus. Ta astus mulle sammu vastu ja
sulges mul tee. Me olime üksinda; ta vahtis mulle
kangekaelse kindlusega otsa. Märkasini, et mulle tun-
giti nii-öelda kallale, nagu oleksime kuski metsas. Rõdu
oli siis tühi, müra ja liikumine kohturuumis oli lõppe-
nud: suur vaikus valdas hoone, milles kuski kaugel
kellegi hommikumaalase hääli hakkas armetult vinguma.
Koer, kes juba pidi uksest sisse lipsama, istus äkki
maha oma kirpe naksima.

„Kas rääkisite minuga?“ küsis Jim üsna vaikelt,
kummardudes mitte niipalju minu poole kui minu vastu,

kui mõistate, mis ma sellega mõtlen. „Ei,“ ütlesin ma
kohe. Miski tema rahulikus toonis sundis mind ette-
vaatusele. Ma silmitsesin teda. See kõik oli väga
metsas kallaletungimise moodi, ainult oma tulemuste
poolest pisut ebamäärane, sest tema ei võinud ju va-
jada ei mu elu ega raha — mitte midagi, mille ma
oleksin võinud puhta südametunnistusega ära anda või
mida kaitsta. „Teie ütlete, et ei rääkinud,“ lausus
Jim, „aga ma kuulsin ju.“ „Mingi eksitus,“ vaidlesin
mina kohmetult vastu ega lasknud oma silmi temalt.
Näha tema nägu oli nagu pimeneva taeva vaatlemine
enne kõueraksatust: vari jooksis varju järel tähelepa-
nematult sealt üle, pimedus muutus salapäraselt tihe-
daks valmiva vägivalla rahus.

„Niipalju kui mina tean, ma pole oma huuli avanud
teie kuuldes,“ kinnitasin täiesti tõepäraselt. Ka mina
muutusin selle kokkupõrke mõttetuse tõttu pisut paha-
seks. Praegu mõistan, et kogu oma elus ma pole ku-
nagi olnud nii lähedal peksasaamisele — mõtlen seda
sõna-sõnalt — peksasaamisele rusikatega. Arvan, et
mul oli mingisugune eeltundmus sellest õhusõltuvast
võimalusest. Mitte et ta oleks mind tegelikult ähvar-
danud. Otse selle vastu, ta oli imelikult loid, mõis-
tate? aga sünge ning kuigi ta polnud harukordselt
suur, ometi tundus ta võimelisena purustama müüri.
Kõige rahustavamaks tunnuseks minu silmis oli teatud
aeglane ja mõtlik kõhklemine, milles nägin oma tooni
ja käitumisviisi ilmse otsekohesuse mõju. Me vahtisime
teineteisele otsa. Kohturuumis jätkati süüdistust vägi-
vallas. Ma kuulsin sõnu: „Noh — pühvel — kepp
oma suures hirmus. . .“

„Mis mõtlesite kogu hommiku mind üksisilmi vah-
tides?“ küsis Jim viimaks. Ta tõstis ja langetas oma
pilgu jällegi. „Arvate siis teie, et meie kõik pidime
teie tundlikkuse pärast mahalöödud silmadega istuma?“
vastasin teravalt. Ma polnud valmis end heidutada
laskma tema mõttetust. Ta tõstis jällegi oma silmad

ja jäi mulle otsa vahtima. „Ei. Üsna õige,“ lausus ta sellisel näoilmel, nagu kaaluks ta endamisi minu seletuse tõepärasust. „Üsna õige. Saan juba sellega toime. Ainult“ — ja nüüd ta rääkis pisut kiiremini — „väljaspool seda kohtukoda ei lase ma end kellegi poolt sõimata. Keegi oli teiega kaasas. Teie rääkisite temaga — oh jaa — ma tean, see on nõnda. Teie rääkisite temaga ja teie tahtsite, et ma kuuleksin. . .“

„Mina kinnitasin temale, et ta on mingi harukordse eksituse paelus. Mul polnud vähimatki aimu, kuid see kõik tuli. „Teie arvasite, et mina kardan seda pahaks panna,“ ütles ta kerge kibeduse ilmega. Huviga ma märkisin ta ilme vähimagi varjundi, kuid ma ei saanud ometi mingit selgust; aga ma ei tea, mis oli neis sõnus või öeldise toonis, et ma äkki otsustasin temale võimalikult järele anda. Ma loobusin vihast selle ootamatu rünnaku puhul. Tema poolt oli see mingi arusaamatus; tema eksis ja see eksitus oli inetud ning õnnetud laadi. Viisakuse pärast ma püüdsin maksu mis maksab asja lõpetada, nagu püütakse lõpetada mõnd palumata ja vastikut pihtimust. Asja veidram külg oli see, et keset oma kõrgeleenusel arutlusi ma olin teadlik kartuses, et see kohtumine võis — ei, isegi tõenäoliselt pidi — lõppema häbistava kaklemisega, mida polnud võimalik seletada ja mis oleks teinud mu naeruväärseks. Ma ei tundnud igatsust kolmepäevase kuulsuse järgi mehena, kes on saanud *Patna* esiohviterilt sinise silma või midagi selletaolist. Temale oli nähtavasti ükskõik, mis ta teeb, ja omis silmis tundus ta täiesti õigustatuna. Polnud vaja selgeltnagemist, et taibata, et tema oli millegi pärast hämmastavalt vihane, oma rahulikust ja isegi tardunud näoilme hoolimata. Ma ei eita, et tahtsin teda maksu mis maksab rahustada, ainult kui ma oleksin teadnud, mis selleks teha. Aga ma ei teadnud ju, nagu võite väga hästi mõista. See oli pimedus ilma ühegi valguslaiguta. Tummalt seisime teineteise vastas. Ta kõhkleks ehk viisteistkümm-

end sekundit, siis astus sammu lähemale ja mina valmistasin hoopi tagasi lööma, kuigi tean, et ma ei liigutanud ainustki lihast. „Kui oleksite kahe mehe suurune ja kuue mehe tugevune,“ ütles ta pehmelt, „ka siis ütleksin teile, mis ma teist arvan. Teie. . .“ „Pidage!“ hüüdsin mina. See peatas teda silmapilguks. „Ennekui ütlete, mis te minust arvate,“ jätkasin ma ruttu, „olete ehk nii lahke ja ütlete, mis olen mina öelnud või teinud?“ Sellele järgneval vaheajal ta vaatles mind vihaselt, kuna mina üilloomulikult oma mälu pingutasin, milles mind segas kohtukojast kostev idamaine hääl, tõrjudes kirgliku sõnakusega süüdistust pettuses. Siis rääkisime peaaegu ühekorraga. „Ma näitan teile peagi, et ma ei karda,“ ütles ta toonil, mis kuulutas tormi. „Kinnitan, mina ei tea sellest midagi,“ vaidlesin mina samal ajal vastu. Tema katsus mu lõmastada oma pilgu põlgusega. „Nüüd, kus te näete, et mina ei karda, püüate teie kõrvale pugeda,“ ütles ta. „Kes on koer — ah?“ Nüüd lõpuks ma mõistsin.

„Ta oli minu näojooni uurinud, nagu otsiks ta paika, kuhu istutada oma rusikat. „Mina ei luba ühelgi inimesel, . . .“ pomises ta ähvardavalt. See oli tõepoolest inetu eksitus, ta oli endalt võtnud igasuguse kaitse. Ma ei suuda teile aimu anda, mil määral ma olin rabatud. Arvan, ta märkas mu tundmuste helki minu näol, sest tema näoilme muutus kohe pisut. „Armuline jumal!“ kogelesin mina, „ega te ometi arva, et mina. . .“ „Kuid ma olen kindel, et kuulsin,“ kinnitas tema, kõrgendades esimest korda kogu selle kahetsusväärse etenduse ajal oma häält. Ja siis lisas ta teatud halvaksapanuga: „Siis polnud teie see? Väga hea; küllap ma juba selle teise leian.“ „Ärge olge ometi narr!“ karjusin ärritatult; „asi ei seisnud üldse selles.“ „Ma kuulsin,“ ütles tema jällegi kõigutamatu ja sünges viisadusega.

„Mõned võib-olla naeravad tema kangekaelsust. Mina ei teinud seda. Oo, mina ei teinud seda mitte!“